

IZHODIŠČA

za

Prenovo kulturnega modela – Modernizacijo kulturne politike oz.
Spremembe družbenega podsistema kultura
(delovni osnutek):

UVOD – OBRAZLOŽITEV – ZAKAJ JE POTREBNA PRENOVA?

I. Stanje oziroma položaj slovenske kulture?

1. Kultura ni priznana kot enakovredni družbeni podsistem; status kulture je, razen na deklarativni ravni, v praksi opredeljen kot področje in oblika družbene porabe in strošek (družbena režija). Gre za vprašanje pogleda na družbo v širšem pomenu besede:

– ali razumemo družbo kot hierarhični, piramidalno urejeni sistem, na vrhu katerega je gospodarstvo (kapital), vsi drugi družbeni podsistemi pa so podrejeni gospodarstvu (kapitalu) in se njihova vloga in pomen merita z vidika koristi za gospodarstvo (kapital) oz. rasti BDP ali jo razumemo kot ravno tako hierarhično urejeni sistem vrh katerega predstavlja politika (t.i. »politični razred«), ki si v navezi s kapitalom podreja vse druge družbene podsisteme
- ali jo razumemo kot demokratično urejeni dinamični sestav enakovrednih družbenih podsistemov, ki se med seboj omogočajo in podpirajo in drug brez drugega ne morejo biti uspešni; država pa je (naj bi bila kolikor mogoče) nevtralni politični, upravni, pravosodni sistem, ki regulira odnose znotraj podsistemov in med podsistemi ter omogoča delovanje sistema kot celote ter uravnava in zagotavlja enakopravnost podsistemov.

Gre za odsotnost občutka za skupnost in odklon k skrajnemu individualizmu in oblikovanju močno povezanih interesnih skupin, ki postavljajo skupinske ali individualne interese pred interese družbe/skupnosti v celoti. To se odraža tudi na ravni odnosov med družbenimi podsistemi, ki, razen na deklarativni ravni, dejansko drug drugemu odrekajo enakopravnost in pomembnost. V takšnih razmerah družbeni podsistemi, ki jih politika in gospodarstvo tradicionalno razumeta kot področja družbene porabe ali družbene režije (kultura, znanost, izobraževanje...) vedno znova potegnejo kratko, ker pač ne razpolagajo z neposredno učinkujočo močjo. **Kultura kot dejavnost in kot družbeni podsistem v teh okoliščinah nagovarja tako posameznika kot skupnost in ostaja ključni povezovalni dejavnik oz. konstitutivni dejavnik družbene skupnosti.**

2. Posledica opisanega stanja je, kot rečeno, dejansko deprivilegiran položaj kulture in ljudi, ki na tem področju delujejo. Tak položaj kulture in ustvarjalcev navkljub poudarjanju pomena kulture za narod in, v slovenskem primeru, tudi za osamosvojitve bi težko bil drugačen v širšem političnem (evropskem, zahodnem in vse bolj tudi globalnem) okolju, ki državo, družbo in posameznika podreja interesom in potrebam finančnih trgov in kot poglavitno, pravzaprav edino merilo uspešnosti države upošteva rast BDP. Posledice tega koncepta so: nižje vrednotenje dela na področju kulture od dela na drugih področjih, tudi v primerih enake stopnje izobrazbe; vse večje število prekarnih delavcev na tem področju; visok odstotek samozaposlenih na področju kulture, katerih tretjina živi pod pragom revščine; kajti kulturo država še vedno razume predvsem kot strošek oz. »družbeno režijo«.

3. **Vprašanje pomena oziroma vloge kulture po osamosvojitvi Slovenije:** vsi se strinjamo, o tem, kakšno vlogo in pomen je kultura imela do osamosvojitve; ne vemo oz. ne soglašamo

pa kakšno vlogo ima ali naj bi imela po nastanku samostojne slovenske države oz. ne znamo na novo opredeliti njene vloge in pomena. Je kultura samo še umetnost, nezavezana dejanskemu življenju in stvarnemu svetu, usmerjena izključno v estetski učinek in namenjena domnevni duhovni eliti ali predvsem zabava(»entertainment«), kar bi pomenilo, da so tudi kulturne dobrine ter storitve potrošno blago, podvrženo uporabi in izrabljenosti, začasni modi, kot praviloma v izrazito liberalnih sistemih? Morda politična akcija? Eksperiment kot predstava, ki manifestira stališče o svetu? Je ali bi morala postati pridobitna dejavnost, v bistvu gospodarska panoga? Je kultura še (lahko) predvsem nacionalno afirmativna dejavnost ali je sama sebi namen? Zakaj naj bi država investirala v kulturo – kaj dobi za vložena sredstva? Ali je kultura polje avtorefleksije in oblikovanja in izražanja zavesti skupnosti o sebi ter identitete te skupnosti, ki jo skupnost predstavlja navznoter (sebi) in navzven (drugim skupnostim v medkulturnem dialogu z njimi)?

Teh vprašanj se je v polni meri zavedal in na njih odgovarjal že nekdanji minister za kulturo Rudi Šeligo, avtor prvega predloga »Nacionalnega kulturnega programa« (Nova revija, 2000), katerega koncept se je precej razlikoval od kasnejših Nacionalnih programov za kulturo: *»Tako so v slovensko kulturo že vgrajene vse tiste prvine, ki jih poudarjajo vse moderne evropske kulturne politike: svoboda izražanja in ustvarjanja, kulturni pluralizem, razviti sistem varovanja lastne identitete in kulturne dediščine. Na tej stopnji razvitosti se slovenska kultura danes samozavestno odpira v prihodnost in v nastajajočem skupnem evropskem prostoru vidi možnost in izziv za lastno ustvarjalnost in varovanje svojih posebnosti.«*

V nadaljevanju Šeligo opozarja, da nacionalna kulturna politika mora pospeševati *»nepristranski in uravnoteženi soobstoj različnih oblik, stilov in miselnih tokov znotraj sodobne kulturne produkcije. Vendar pa kulture ni mogoče usmerjati, določati ali nadzirati; država z nacionalnim kulturnim programom opredeljuje javni interes na področju kulture, pri tem pa se distancira od njenih idejnih in estetskih sestavin, kulturnih procesov in umetniških storitev. Z državnim financiranjem jo le selektivno podpira, predvsem pa vpliva na distribucijo tako selekcioniranih del.*

Opredeljevanje in selekcija pa seveda ne moreta biti v rokah države, ampak pristojne kulturne, strokovne in kritične javnosti, tj. civilne družbe, ki se vzpostavlja neodvisno od strank in vladnih struktur.

Tako kultura je in mora ostati vrednostno središče slovenske narodne in nacionalne skupnosti, identifikacijske in konstitutivna točka, okoli katere se zbira vse, kar v najširšem duhovnem in materialnem smislu počnemo, vemo o samem sebi ali mislimo, da vemo, torej kot prostor samozavedanja, samoizražanja, kritičnega mišljenja, tudi seveda kritične avtorefleksije, še zlasti pa vizij in načrtovanja prihodnosti.«

4. Javni interes za kulturo – opredelitev! Javni interes za kulturo izhaja iz težnje in potrebe posameznika in skupnosti po spoznanju in razumevanju (refleksiji) sebe, drugega, skupnosti in sveta v celoti, ki je človeku imanentna, in ki jo človek prav na način kulture udejanja vse odkar se zaveda sebe, drugega, čuti potrebo po življenju v skupnosti, se sprašuje o smislu življenja in smrti, o nastanku sveta in v enaki meri iz človekovega aktivnega odnosa napram svetu in njegove težnje po spreminjanju sveta itd. Ta javni interes in uresničevanje javnega interesa traja od prvih prazgodovinskih risb v podzemnih jamah, od začetkov oblikovanja predmetov z estetsko funkcijo, pripovedovanja zgodb o medčloveških odnosih, o nastanku sveta, človeka, skupnosti itd. Kdo je nosilec javnega interesa? **Subjekt javnega interesa za kulturo, ki ima in udejanja javni interes za kulturo, je javnost v najširšem pomenu**

besede, v našem primeru skupnost, ki sama sebe opredeljuje s pojmom Slovenci, kar je danes razumeti kot skupnost državljanov in državljanek RS, slovenskih manjšin v sosednjih državah in Slovencev po svetu. Z drugimi besedami, dobesedno in v prenesenem pomenu besede, skupnost, povezano v okviru enotnega slovenskega kulturnega prostora.

Ne govorimo več samo o narodu v istem pomenu besede kot do osamosvojitve, temveč po eni strani o narodu, ki je uresničil svoj temeljni interes, in po drugi strani o naciji kot o zgoraj opredeljeni skupnosti. **Javni interes za kulturo v tem kontekstu pomeni interes in potrebo skupnosti po kulturi, ki prepoznava kulturo kot polje avtorefleksije, oblikovanja in izražanja zavesti te skupnosti o sebi z vso raznolikostjo in strukturiranostjo vred in potemtakem kot polje oblikovanja identitete ter različnih pogledov na identiteto te skupnosti ter hkrati kot izraz te identitete navznoter in navzven, torej tudi kot ključno plat/formo dialoga znotraj skupnosti in dialoga skupnosti z drugimi kulturami in skupnostmi.** Tako razumljena kultura vključuje tako jezik, s katerim skupnost imenuje svet in misli sebe in svet kakor umetnost kot ključni medij refleksije in občutenja sebe in sveta v najširšem pomenu besede.

Iz povedanega izhajajo predpostavke oziroma zahteve, ki jih skupnost pred/postavlja ali zavestno pričakuje od kulture v javnem interesu: **kakovost in izvornost** oz. vrhunskost, **raznolikost** ali kulturni pluralizem (Šeligo), kot posledico in izraz notranje strukturiranosti skupnosti, **dostopnost** kot pogoj za vključenost in dialog znotraj skupnosti ter **verodostojnost** kot izraz dejstva, da se kultura dejansko ukvarja z vprašanji in zadevami, ki zadevajo skupnost, znotraj katere nastaja, seveda tudi z vprašanji odnosa te skupnosti s širšim svetom, z lastno preteklostjo in prihodnostjo.

Ključni pogoj, temelj vsega, kar je zaobseženo s pojmi javni interes in uresničevanje javnega interesa za kulturo, je **svoboda izražanja** (39. čl. Ustave RS), ki se nikakor ne nanaša samo ali predvsem na področje informiranja, temveč v enaki meri na kulturo v celoti in še zlasti na kulturo v ožjem pomenu besede oziroma na umetnost vseh vrst in zvrsti. Zmotno je tudi mnenje, da samo ustavno in zakonsko zagotovilo svobode izražanja, zadošča; tudi v Sloveniji smo (bili) v več primerih, tudi v zvezi s kulturo, priče neposrednega in posrednega omejevanja svobode izražanja iz političnih ali tudi moralističnih razlogov. Svoboda izražanja je ena ključnih razsežnosti svobode v širšem pomenu besede, kot je opredeljena v geslu »svoboda, enakost in bratstvo«. Šele v tem kontekstu je mogoče govoriti tudi o svobodi izražanja. Pred tem je kultura imela drugačen status. Od kulture v demokratični družbi pa se pričakuje aktivni odnos do družbe oz. stvarnosti, volja po pre/oblikovanju sveta in, če govorimo o kulturi kot družbenem podsistemu, volja za dialog z drugimi podsistemi. V javnem interesu je potemtakem **svobodna, raznolika** (pluralna v vseh pomenih besede), torej tudi kritična kultura, **kakovostna in verodostojna** kultura, ker le kot taka prispeva k demokratičnosti družbe in spodbuja razvoj. Že površen pogled oz. primerjava razvitosti držav in razvitosti ter odprtosti kulture v teh državah prepriča o sovpadanju obeh vidikov razvitosti. Praviloma so najbolj (vsestransko) razvite države tudi kulturno najbolj razvite in njihove kulture najbolj uveljavljene v svetovnem merilu.

II. PRENOVA

Že R. Šeligo se je v svojem predlogu Nacionalnega kulturnega programa zavzel za *novo kulturno paradigmo* in zapisal: »*Spremembe po letu 1989 kličejo povsod po Evropi po novi kulturni paradigmi. Del te paradigme je tudi ponovni razmislek o javni odgovornosti do*

kulture, ki zahteva novo formatiranje kulturne politike... Sedaj, ko je tudi v Sloveniji že približno jasno, kaj pomeni preobrazba v zahodni demokratični model, so nastale razmere, ko je mogoče z večjo zanesljivostjo in jasneje postavljenimi cilji posodobiti tudi slovensko kulturno politiko. Pri tem mora biti posebno poudarjeno dejstvo, da posodabljanje kulturne politike v nobeni državi demokratičnega tipa ni spremljalo zmanjševanje sredstev za kulturo, ampak praviloma pridobivanje novih virov financiranja...

*Točke posodobitve so naslednje: **javni sektor** v kulturi, **udeležba civilne družbe**, sistem financiranja, **spremljanje in evalvacija**.*

Načela, na katerih temelji posodobitev kulturne politike:

- *Načelo decentralizacije in to tako teritorialne, to je v odnosu do lokalnih oblasti, kot tudi funkcionalne, to je v odnosu do civilne družbe;*
- *Načelo delitve kulturne politike od organiziranja kulturne preskrbe, ko se država osredotoči na cilje, ki jih želi z javnimi sredstvi doseči, medtem ko organizacijo in upravljanje kulturnih institucij, ki so namenjene doseganju teh ciljev, prepusti drugim;*
- *Načelo holističnega prijema, ko mora postati skrb za kulturo dimenzija vseh vladnih resorjev in se zrcaliti v intenzivnem medresorskem povezovanju.*

Vladna koalicija v svojem sporazumu zahteva prenovu kulturnega modela; Nacionalni program za kulturo spremembe modela kulturne politike, kulturna javnost pričakuje temeljito prenovu Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo oziroma nov zakon.

Koalicijski sporazum, sklenjen sredi leta 2014, ki so ga podpisali predsedniki treh strank, ki so nato predlagale koalicijsko vlado, predvideva in zahteva prenovu kulturno političnega modela, kar je razumeti tudi kot nujne spremembe družbenega podsistema kultura. Gre za zavezo, ki temelji na spoznanju, da so tudi na področju kulture potrebne daljnosežne sistemske spremembe, ker se kultura kot družbeni podsistem še ni prilagodila spremenjenim političnim, družbenim, gospodarskim in tudi kulturnim okoliščinam. Na tem področju se tranzicija, razen v zelo omejenem obsegu, še ni zgodila (Vesna Čopič).

Koalicijski sporazum kot glavna cilja na področju kulture izpostavlja: **državotvorno, svobodno, vključujočo in široko dostopno kulturo** ter **avtonomijo ustvarjanja**. Za doseg te ciljev Koalicijski sporazum zahteva prenovu kulturnopolitičnega modela. Namen prenove je vzpostavitev **močne mreže izvajalcev kulturnih programov in projektov v javnem interesu**, ki bodo deležni podpore vseh resorjev. **Kulturna politika mora postati strateško umeščena v izvajanje vseh politik** na ravni države in lokalnih skupnosti. Sporazum zavezuje h krepitvi slovenske kulture, jezika in kulturne dediščine, saj gre po mnenju podpisnikov za spodbujevalce ustvarjalnosti, socialne kohezivnosti in gospodarskega razvoja na celotnem slovenskem kulturnem prostoru. Koalicija namerava posebej podpreti **mednarodno umestitev slovenske kulture**, zagotavljanje svobode medijskega prostora ter pospeševanje ljubiteljske kulture in kulturno-umetnostne vzgoje, sodelovanju kulturnega resorja z ostalimi resorji, z gospodarstvom in lokalnimi skupnostmi ter krepitev dialoga z vsemi deležniki na področju kulture, zlasti z nevladnim sektorjem.

Koalicija meni, da je za navedene cilje potrebno vzpostaviti naslednje pogoje:

1. **Novi kulturni model**, ki naj zagotovi programsko in finančno avtonomijo javnih zavodov, izboljšanje razmer za delovanje NVO in samozaposlenih, izboljša delovanje mreže kulturnih javnih zavodov (povezovanje, sodelovanje, združevanje podpornih služb itd...).

2. **Uveljavitev načela Ustvarjalna Slovenija**; samo znanje ni dovolj za razvojni preboj, saj je znanje lahko pasivno, neprodorno in nepodjetno; znanju je potrebno omogočiti, da se udejani. To zmore ustvarjalnost, ki izhaja iz zmožnosti predstavljanja še neobstoječega (domišljija) in volje po uresničenju le tega, kot zmožnosti intuitivnega in inovativnega mišljenja in uporabe znanj v doslej neznanih kombinacijah. To izkušnjo omogoča umetnost kot ustvarjanje in soustvarjanje; aktivno sprejemanje umetnosti.

3. **Mednarodno promocijo slovenske kulture**, ki naj omogoči Sloveniji in Slovincem, da se na najboljši možni način predstavimo svetu kot ustvarjalna družba oz. država. oziroma kot skupnost državljanek in državljanov Slovenije in Slovencev po svetu. Ob tem velja poudariti, da je slovenska kultura že zelo uspešna v mednarodnem merilu (uspehi slovenskih gledališč na največjih svetovnih festivalih v zadnjih desetletjih, kljub skromnosti slovenske filmske produkcije se je slovenski film uspešno predstavil na več pomembnih festivalih in dobil vrsto pomembnih priznanj in nagrad, uspehi na glasbenem področju od skupine Laybach do Slovenske filharmonije, zborov Carmina Slovenica in Perpetuum jazzyle, uveljavitev slovenskega baleta na evropskem prizorišču), in da uspešnost na tem področju, nesorazmerno presega uspešnost in prepoznavnost Slovenije na številnih drugih področjih.

Koalicijski sporazum navaja tudi ukrepe, ki so nujni za doseg ciljev in vzpostavitev pogojev za doseganje ciljev:

1. **Ukrepe za odpravo administrativnih ovir;**
2. **Ciljne inovativne spodbude;**
3. **Digitalizacijo kulture;**
4. **Fleksibilnost v zvezi z reševanjem pomanjkanja kulturne infrastrukture;**
5. **Prenovo medijske zakonodaje;**
7. **Skrb za slovenski jezik; .**
8. **Ohranjanje kulturne dediščine.**

Razlogov za stališče vladne koalicije, da je potrebna temeljita sprememba kulturnega modela, je več. Med najpomembnejšimi najbrž spoznanje, da je kultura ob vsesplošnem povezovanju držav in narodov oziroma nacij v naddržavne in nadnacionalne povezave (EU, NATO... in na vrhu OZN) ter ob nezadržnem procesu globalizacije z njenimi pozitivnimi in negativnimi platmi vred, vse bolj edino področje, na katerem in s katerim države/nacije ohranjajo in razvijajo lastno identiteto in subjektiviteto, predstavljajo sebe sebi in svetu in vzpostavljajo dialog z drugimi kulturami in svetom v celoti. Zato je ena od zahtev koalicijskega sporazuma samoumevno tudi **zahteva da mora/bi morala kultura biti/postati ključno področje prepoznavnosti države oziroma nacije** in biti vključena v vse politike države. Zahteva prej ko slej izhaja iz spoznanja, da slovenska kultura po osamosvojitvi te svoje vloge, kljub uspešnosti, še ne izpolnjuje, kar je, vsaj deloma posledica vztrajanja pri starih miselnih vzorcih in hkrati dejstva, da še ni prišlo do odločnih sistemskih sprememb. Zato se zdi, kot da smo Slovenci zastali na tem področju in celo izgubili prednosti, ki smo jih v preteklosti že dosegli, čeprav nismo imeli lastne države. Na to posredno opozarjata zgodovinar Peter Vodopivec v knjigi *Od Pohlinove slovnice do samostojne države* (Zal. Modrijan, 2006), v svojih nastopih in izjavah pa vsaj posredno tudi Slavoj Žižek, ki opozarja na že omenjeno regresijo, vsaj dela, slovenske kulture. V bistvu gre za stališče, da **kultura ustvarja družbo, in da je zato tem bolj pomembno, kakšna je ta kultura.**

Od kulture je potemtakem pričakovati prepoznanje novega stanja, ko končno lahko postane res kultura in ji ni treba več nadomeščati politike, kar pa ne pomeni, da je izgubila svoj pomen in se mora umakniti v sfero neobvezujočega, zabave in pristočnosti. Nasprotno, šele v teh

pogojih lahko in mora postati svobodna, docela avtonomna in lahko brez pomislekov in ozirov reflektira skupnost, znotraj katere nastaja, njeno raznolikost in notranjo strukturiranost ter različnost vizij in silnic, ki delujejo na skupnost tako centrifugalno kot tudi centripetalno.

Pogoj za to odprtost pa je, kot ugotavlja R. Šeligo, odločitev, da se vrednostno odločanje o vseh vsebinskih vprašanjih, zlasti o tem, kaj je potrebno spodbujati in omogočati (financirati) kolikor je mogoče oddalji od politike in prepusti neodvisnim strokam. Pri tem mislimo tako na akademsko stroko kot na stroko/vnost samih ustvarjalcev, na vlogo stanovskih društev itd.

Pomembna je tudi ugotovitev, **da se je kulturni sistem v veliki meri spremenil v neke vrste vzporedni socialni sistem**, kar so tudi že izpostavili nekateri bivši ministri za kulturo (dr. V. Simoniti), in da država v tem primeru ne izpolnjuje svoje ključne vloge, ki jo lahko opišemo kot spodbujanje in omogočanje, financiranje najbolj kakovostnih programov in dosežkov naj bo to v javnem sektorju, javni službi na področju kulture, kakor tudi v nevladnem sektorju, ki mu radi pripisujemo usmerjenost v raziskovanje novih razsežnosti kulture, v eksperiment in inovativnost, tveganje in iskanje alternativnih poti, ciljev in načinov doseganja teh ciljev. Namen in smisel kulturne politike je zagotavljanje kakovosti na vseh ravneh in vseh področjih kulture, ne najprej reševanje eksistenčnih težav ljudi, ki so se odločili delati na tem področju.

K povedanemu sodi tudi včasih slabšalno izrečena ali zapisana ocena, da je znotraj kulture ostalo in deluje največ ostalin samoupravne miselnosti in ideologije. To naj bi veljalo zlasti za področje delovnih razmerij ali za zahteve, da je treba vsem samozaposlenim priznati pravico do plačanih socialnih prispevkov ne glede na to, ali/še/že lahko izkažejo »izjemni kulturni prispevek« v zadnjih letih, za vprašanje odgovornosti in, po drugi strani, zaslug za dosežke, za vztrajanje pri starih vzorcih organiziranja in delovanja, za mnenja, da mora država vse omogočati in nič nadzorovati, nič pričakovati ali zahtevati ipd. Spremembe vzorcev mišljenja in **uveljavljanje meril kakovosti za financiranje, odgovornosti, uveljavitev bolj fleksibilnega sistema delovnih razmerij ipd., so nujne.**

III. Swot analiza. Prednosti, slabosti, priložnosti (položaja) slovenske kulture in nevarnosti, ki prežijo nanjo:

<p>Prednosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - visoka raven zavesti o družbeni pomembnosti kulture, vsaj na načelni ravni; - kakovost slovenske kulture, uspešnost posameznih ustvarjalcev, ansamblov in dosežkov v domačem in mednarodnem okolju (festivali, nagrade); - visoka raven dostopnosti vrhunske kulture po vsej Sloveniji (številni festivali in pomembne kulturne ustanove tudi po manjših krajih); - raznolikost slovenske kulture, ki v vseh zvrsteh umetnosti nagovarja tako tradicionalni umetnosti naklonjeno kakor tudi najbolj inovativnim pristopom zavezano občinstvo; - glede na število prebivalcev tudi v evropskem merilu nadpovprečno visoko število ustvarjalcev, javnih zavodov, NVO in drugih organizacij ustvarjalcev in skladno s tem velika ponudba kulturnih storitev in dobrin; - dovolj številčno in tudi kvalificirano občinstvo, vsaj za večino področij (uprizoritvene dejavnosti, 	<p>Slabosti/pomanjkljivosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Priznavanje državotvornosti in pomembnosti kulture(zlasti v preteklosti); - nezadostnost finančne podpore kulturni dejavnosti glede na obseg dejavnosti in pretirana odvisnost kulture od proračunov; nedodelan, neuravnotežen sistem so/financiranja, prenizke in neukinkovite davčne olajšave, ovire za pridobivanje sredstev iz drugih virov, pretirano drobljenje sredstev iz državnega proračuna (preveč gre za kulturo na regijski in lokalni ravni); - nerazvitost mecenstva, ni moralnih ne davčnih spodbud za donacije, sponzorstva, fundacije ipd.; - neusposobljenost in nepripravljenost za pridobivanje sredstev iz drugih virov; -nesorazmerja med sektorji znotraj kulture: premalo sredstev za varovanje in obnavljanje kult. dediščine, zlasti nepremične, pomanjkanje sredstev za investic. vzdrževanje kulturne infrakture, prenizek delež javnih sredstev za razvoj ki-
--	--

<p>glasbena dejavnost, film...)</p> <ul style="list-style-type: none"> -relativno uspešna ohranitev položaja in pomena tiskanih medijev, radia in televizije, za večino še vedno osnovnih virov informacij; -evropsko primerljiva zakonska ureditev varstva in drugih vprašanj v zvezi s kulturno dediščino; 	<p>nematografije, za knjigo, likovno umetnost... -nerazvitost kulturnega trga, zlasti likovnega in zakonske ovire za njegov razvoj; - nizka raven oz. odsotnost promocije in podpore slovenski kulturi v mednarodnem prostoru; -pretirana neenakost in neenakopravnost (zlasti socialna) samozaposlenih ustvarjalcev in nevladnega sektorja v celoti v primerjavi z javnim sektorjem in zaposlenimi v javnem sektorju; -status samozaposlenih kot socialni geto in negativni vpliv tega dejstva na status kulture v celoti; -neustrezen koncept kulturne vzgoje, ki ne daje ustreznih rezultatov (težave z različnimi vrstami pismenosti, nezmožnost vrednotenja in neprepoznavanje pomena kulture,ustvarjalnosti...) Slabosti ureditve javnih zavodov (gl: <i>»Upravljaljske strukture v javnih zavodih – Analiza stanja in razvojnih možnosti«</i>; izv. <i>Omnimodo d.o.o., 2010</i>):-Pomanjkanje jasno definiranih meril za sofinanciranje delovanja javnih zavodov...-Rigidni sistem delovnih razmerij, neskladen z naravo dela v kulturi, zlasti umetnosti;-Slabo vodenje javnih zavodov kot posledica neavtonomnosti direktorjev, zlasti kar zadeva urejanje delovnih razmerij in plačni sistem;-Ni sistematičnega dela na področju vzgoje in motiviranja občinstev ter trženja programov (v Sloveniji ni mladinskega gledališča s programom za mladino od 12/13 let do 18 let); -Premalo aktivna povezava in sodelovanje med ustanovitelji in javnimi zavodi;-Preveč produkcije in premalo postprodukcije ali akutno vprašanje standardov in normativov; -Direktor javnega zavoda ni nosilec programa in nima možnosti prilagajanja ansambla glede na program).</p>
<p>Priložnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Spoznanje in volja vladne koalicije za sistemske spremembe na področju kulture; -spoznanje, da so sistemske spremembe nujne; -odpravljanje administrativnih ovir za višjo raven avtonomije in samoregulacije kulture; -digitalizacija kot možnost izboljševanja poznavanja in boljše dostopnostikulture kulture; -uspešnejše izogibanje provincializmu in boljše izkoriščanje odprtosti slovenske kulture v svet in stikov/dialoga z drugimi kulturami (več kozmopolitskosti oz. »misliti globalno, delovati lokalno« ali »glokalizacija« namesto »globalizacije«); -priznavanje možnosti in priložnosti za razvoj kulturnega turizma, več vlaganj in sistemskih ukrepov za razvoj kulturnega turizma; 	<p>Nevarnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Odrivanje kulture na trg in kot posledica pretirana komercializacija kulture; - uveljavljanje in vsiljevanje stališča, da je kultura odigrala svojo zgodovinsko vlogo, da si za to zasluži vse priznanje, a za sedanjost in prihodnost ni več pomembna; -preveč odprto sprejemanje zgledov globalizirane kulture in pritiskov anonimnega mednarodnega kapitala oz. multinacionalk in vsiljenega vrednostnega sistema, ki ga diktira kapital (globalizem namesto kozmopolitizma) oz. model potrošništva na področju kulture (kultura uspešnic in zvezd);

IV. Ključni pogoji in okoliščine, ki jih ni mogoče obiti oziroma spregledati:

Najpomembnejša sprememba, zlasti z zornega kota kulture, je osamosvojitve Slovenije, do l. 1991 vsaj za večji del kulture, njen osrednji cilj. Ta epohalni preobrat predpostavlja preobrat v samorazumevanju kulture in v razumevanju kulture v celotni družbeni skupnosti, še posebej v politiki. A ta preobrat se, kot rečeno, še ni zgodil, vsaj ne v zadostni meri. Tako v kulturi kot v družbenem okolju še vedno vladajo preživeli miselni vzorci; enako misli kulturo tudi večji del politike in zato politika in skupnost kulturi dejansko več ne priznavata posebnega pomena; status in pomen, ki ji ga še priznavata, pa nista več aktualna, logična in potrebna.

1. Vzpostavili smo drugačen družbeni, gospodarski in politični sistem, kar samo po sebi predpostavlja (zavestno odločitev za) spremembo sistema vrednot, vsaj nekaterih, ki so za odnose med člani skupnosti in interesnimi skupinami in med družbenimi podsistemi ključnega pomena. Skladno s tem se spreminja tudi položaj kulture kot družbenega podsistema. To ne pomeni, da bi kultura morala sprejeti neoliberalni koncept, skladno s katerim je samo ena potencialno donosnih, potrošniško naravnanih dejavnosti, ki nima nobene posebne družbene pomembne vloge. Kultura ohranja in dejansko še le zdaj zares pridobiva svoj pomen kot razvojni dejavnik in kot ključni način samorefleksije skupnosti, ki več ne obstaja in ne živi svoje notranje dinamike na način naroda v tradicionalnem pomenu besede.

Ob tem, ko izpostavljam, česa kultura v času od osamosvojitve do leta 2017 še ni zmogla izpeljati, pa ne zanikamo dosežkov na tem področju in dejstva, da je kultura doživela in ne nazadnje država omogočila njen izjemni razmah. Več ali manj na vseh področjih kulture je izvirne produkcije, tudi zelo kakovostne, veliko več kot do l. 1991 in tudi število aktivnih ustvarjalcev je neprimerno večje. Na področju književnosti lahko izpostavimo razcvet kratke zgodbe in romana, deloma gotovo po zaslugi nagrad (Kresnik, Fabula), ki dodatno motivirajo avtorje. Po drugi strani je danes neprimerno več poklicnih gledališč, tako v javnem sektorju kot v nevladnem; razvilo in uveljavilo se je plesno gledališče. Nekaj podobnega velja za galerijsko in pestro muzejsko dejavnost, na področju katere so se zgodili veliki premiki tudi v okoljih zunaj Ljubljane (Celje, Pivka, Vrhnika, Mojstrana) in seveda tudi v Ljubljani (SEM, dodatni oddelki Moderne galerije in Narodnega muzeja, prenova Narodne galerije, Mestni muzej... in še nekaj investicij). Zgodilo se je nekaj obnov pomembnih objektov nepremične kulturne dediščine (grad Jable, grad Negova, večji del Turjaka, grad Grad, Strmol, Snežnik..., pred kratkim vila Vipolže ter nazadnje Topilnica v Idriji). Omeniti velja obnovo in dogradnjo ljubljanske Opere, prostore za ARS in ZVKD ob Roški v Ljubljani, objekt KSEVT v Vitanjeh itn. Nove razsežnosti na področju kulture so prinesli pojavi kot sta v Ljubljani Metelkova in Rog in še bilo naštevati, čeprav to ni namen tega gradiva. Vse to so pomembne, a druge vrste pridobitve in uspehi kot bi bilo »ponotranjenje« drugačnega statusa in vloge kulture, ki se, kot rečeno, še ni zgodilo v tolikšni meri, kot bi bilo pričakovati.

2. **Digitalna transformacija sveta v celoti in tudi kulture:** kultura in jezik, ki se ne bosta enakopravno uveljavila tudi v digitalnem okolju, sta že ogrožena. Zato je treba poudariti, da zelo pomembne naloge čakajo po eni strani celotni izobraževalni sistem in ravno tako kulturo predvsem, kar zadeva polje stikov z javnostjo in oblike ter sredstva posredovanja vsebin.

3. **Novo umetniške prakse in novi žanri znotraj tradicionalnih umetnosti oz. kulture v celoti:** Ob tradicionalnih vrstah umetnosti se vse bolj uveljavljajo nove vrste, zvrsti in novi žanri, ki jim ne gre več predvsem za estetski učinek, temveč za drugačne, npr. neposredno politične učinke ali vpliv na organizacijo družbe, za socialno-terapevtske učinke itd. Kot legitimen del kulture znotraj koncepta kulturne raznolikosti zahtevajo ustrezno pozornost kot zelo vplivna sfera, tudi, kar zadeva procese oblikovanja in izražanja identitete skupnosti,

segmenti kulture, ki smo jih nedolgo tega še gledali zviška kot pojave množične oz. trivialne kulture; zadnjih 60, 70 let pa spoznali, kako družbotvorna je lahko množično sprejeta glasba (npr. rock glasba, pop glasba, v slovenskem primeru t.i. popevka...) ali žanrski film ipd.

4. Količinski razmah kulturne produkcije v zadnjih desetletjih: Že iz časa socialistične Jugoslavije in še bolj po osamosvojitvi smo priče skoraj neverjetni rasti kulturne produkcije in skladno s tem števila ljudi, ki se ukvarjajo z različnimi oblikami te produkcije (tudi števila zaposlenih na področju kulture in števila samozaposlenih), postavlja se vprašanje, ali Slovenija zmore na ustrezni ravni absorbirati tolikšno produkcijo in vsem ustvarjalcem zagotoviti dostojne pogoje za življenje in dostojno plačilo za njihovo delo? Povsem na mestu je vprašanje, ali ob tolikšni produkciji tudi zelo kakovostna dela dosežejo ustrezno pozornost občinstva, javnosti in ustrezno priznanje; z drugimi besedami, ali obstaja zadostni potencial občinstva (upada, denimo, število bralcev in zlasti kupcev knjig, število abonentov po gledališčih, abonentov SF) ali je razmerje med produkcijo in postprodukcijo ustrezno itd.?

Naj za ilustracijo navedemo nekaj ilustrativnih javno dostopnih statističnih podatkov:

Leta 2015 je bilo v Slovenskih gledališčih odigranih 287 (vseh vrst) gledaliških premier, ki so doživele 6.544 izvedb (83 % v domačih hišah in samo 13 % gostovanj) ali povprečno 23 izvedb (vključno s premierami). Ogledalo si jih je okrog 850.300 gledalcev, kar pomeni povprečno 130 na posamezno ponovitev (vir Statistični pregled Slovenije 2016). Premalo!

Od skupno 287 predstav je bilo: 112 (39 %) dramskih (49 % gledalcev), 45 (16 %) plesnih (6 % gledalcev), 26 iz zvrsti raziskovalnega gledališča (3 % gledalcev), 21 baletnih (9 % gledalcev), 19 lutkovnih (13 % gledalcev), 9 opernih (10 % gledalcev) in 55 predstav, ki jih ni mogoče uvrstiti v nobeno od navedenih zvrsti.

Istega leta sta se v slovenskih muzejih in galerijah zvrstili 3.502 razstavi, od tega 42 % stalnih razstav in 58 % začasnih. Razstave si je ogledalo 2,653.820 milijona ljudi, od tega 612.000 mladih; če upoštevamo skupno število razstav, 771 obiskovalcev po razstavi. Tudi relativno malo, če upoštevamo, da si je leta 2014 3,094.947 obiskovalcev ogledalo 2.776 razstav! A še vedno je bilo leta 2015 več kot 200.000 obiskovalcev več kot leta 2006.

Število obiskovalcev gledališč je v letih od 2006 do 2015 najmanj izrazito nihalo, je pa vseeno upadlo za 1 %, čeprav je bilo leta 2014 nižje (745.434) kot leta 2015 (850.367). Vendar je bilo leta 2014 tudi precej manj (4.748) ponovitev gledaliških predstav kot leta 2015 (6.544). Najbolj je v tem času upadlo število obiskovalcev kinematografov, deloma gotovo na račun ogledov filmov s pomočjo računalnikov, in je bilo leta 2015 za 22 % nižje kot leta 2006. Število obiskovalcev muzejev, galerij in drugih likovnih razstavišč je bilo leta 2015 nekoliko višje kot leta 2006, vendar je bilo še veliko višje v letih 2012 in 2013 (nad 3,500.000) in je nato do leta 2015 dokaj strmo padlo (na 2,700.000). Zanimiv je podatek, da so imeli radijski poslušalci in televizijski gledalci, kljub drugačnim trditvam lastnikov medijev) priložnost poslušati deset radijskih programov več leta 2015 (86) kot leta 2014 (76) in gledati leta 2015 (61) 6 televizijskih programov več kot leta 2014 (55).

Leta 2014 je izšlo v Sloveniji 5.331 knjig, brošur in 1.812 serijskih publikacij, leta 2015 5.411 knjig in brošur in 1.824 serijskih publikacij, od tega (2015): 626 romanov (164 izvirnih in 462 prevodov), 384 knjig kratke proze za otroke in mladino (240 izvirnih in 144 prevodov), 252 pesniških zbirk (204 izvirne in 48 prevodov), 71 izvirnih zbirk kratke proze in 40 prevodnih, 30 izvirnih zbirk pesmi za otroke in mladino in 16 prevedenih, 10 knjig izvirne dramatike in 5

knjig prevedene in še 182 naslova knjig drugih leposlovnih zvrsti in 52 prevedenih del, skupno 1.668 leposlovnih knjig, od tega 901 izvirna in 767 prevodov.

Seveda predstavljeni podatki ne zadoščajo za zavezujoče sklepanje o dolgoročnih trendih, vseeno pa opozarjajo na upoštevanja vredne procese, zlasti če primerjamo podatke iz l. 2006 in leta 2015. Vendar se vseeno vsiljuje misel o hiperprodukciji, po drugi strani vprašanje občinstev, saj je kljub nihanju mogoče, po letu 1988, zaznati tudi postopni upad števila bralcev knjig, obiskovalcev kinematografov itd. V dramskih gledališčih opažajo upad števila abonentov, enako v Slovenski filharmoniji. V zvezi s tem se zastavlja vprašanje priliva mladih obiskovalcev gledališč, razstav in filmskih projekcij (pri abonmajih gre za odliv starejših obiskovalcev) in po drugi strani vprašanje spreminjanja navad, vrednot in motivov potencialnih občinstev. **Potrebno bo začeti resno raziskovati vzroke za odločanje za obiskovanje kulturnih prireditev ali za neobiskovanje, motive prebivalcev za odločanje ipd.** Treba bo razmisliti o oblikah animacije občinstva, ki jih izvajajo izvajalci sofinanciranih programov kot so popusti in ponudba prireditev brez vstopnine, ki ob pozitivnih učinkih spodbuja tudi mnenja, da bi umetnost morala biti za uporabnike pravzaprav zastonj, saj jo financiramo že kot davkoplačevalci.

Temeljite raziskave spreminjanja vrednot in navad možnih občinstev, (odsotnosti) motivov za obiskovanje kulturnih prireditev, bodo morale posebno pozornost posvetiti vprašanju možnosti spodbujanja interesa mladih, pomanjkljivosti kulturne vzgoje itd.

5. Centralizem na področju kulture oziroma nujnost decentralizacije: V Sloveniji smo priče svojevrstni centralizaciji kulture. Če odmislimo nekaj javnih zavodov, ki na posameznih področjih (tudi po več let) uspešno konkurirajo ljubljanskim javnim zavodom ali celo presegajo njihovo raven, se zdi, da so praktično vsi pomembnejši ustvarjalci zbrali v Ljubljani ali vsaj v okolici Ljubljane), o čemer na ilustrativen način priča sofinanciranje kulturnih programov in projektov iz državnega proračuna. Vzemimo primer iz l. 2014:

Regija	Sredstva za kul. dejavnosti	Sredstva za obn. spom. in invest.	Sredstva skupaj	Struktura v %
Pomurska	1,864.237	0	1,864.237	1,23
Podravska	16,649.290	270.093	16,919.383	11,15
Koroška	1,291.281	0	1,291.281	0,85
Savinjska	7,205.841	476.078	7,681.919	5,06
Zasavska	361.609	0	361.609	0,24
Spodnjeposavska	1,845.058	99.209	1,944.267	1,28
Jugovzh.Slovenija	2,139.400	13.403	2,152.803	1,42
Osrednjeslovenska	100,027.997	761.549	100,789.546	66,43
Gorenjska	3,001.499	29.450	3,030.949	2,00
Notranjsko-kraška	1,976.729	192.084	2,168.813	1,43
Goriška	8,843.524	440.000	9,283.524	6,12
Obalno-kraška	3,824.266	98.450	3,922.716	2,59
Tujina/ostalo	302.866		302.866	0,20
Skupaj	149,333.598	2,380.316	151,713.914	100,00

Osrednjeslovenska regija, 26,6 % prebivalcev RS, dobi iz proračuna MK 66,43 % sredstev; delno utemeljeno, saj v Ljubljani oz. v regiji deluje večina nacionalnih kulturnih ustanov. A vseeno: Podravska regija s 15,6 % prebivalstva dobi iz proračuna MK 11,15 % sredstev; Savinjska s 12,6 % prebivalstva 5,06 % sredstev; Pomurska s 5,7 % prebivalstva 1,23%,

Koroška s 3,5% prebivalcev 0,85% sredstev, Jugovzhodna regija s 6,9% prebivalstva 1,42% sredstev iz proračuna MK itd. Še najboljše se v tem pogledu, ob Osrednjeslovenski, godi Podravske regiji, ker je razmerje med deležem prebivalstva in deležem sredstev iz proračuna MK najugodnejše. Seveda je to primerjavo treba upoštevati ob hkratnem upoštevanju drugih podatkov (število javnih zavodov po regijah, navzočnost ali odsotnost ustanov s statusom nacionalke...). Vendar so razlike med regijami prevelike in potrjujejo teze o selitvah ustvarjalcev in organizacij v Ljubljano oz. bližje viru sredstev in tudi o trendu siromašenja kulturne ponudbe v večini drugih okolij oz. o provincializaciji nekaterih delov Slovenije. Primerjava istih kazalcev za leto 2015 pokaže, razen v enem primeru, skoraj enak rezultat oz. minimalne razlike. Potemtakem lahko sklepamo o neke vrste nepisanem pravilu oz. inerciji, kar zadeva delitev sredstev po regijah in utemeljenost ocen o centralizaciji pri sofinanciranju kulture. Samo Notranjsko-kraška regija je v l. 2015 pridobila več kot dvakrat toliko sredstev iz proračuna MK (3,24%) kot l. 2014 (1,43%).

6. Nesorazmerja med sektorji oz. področji znotraj kulture (umetnosti) kot posledica krize po letu 2008: Finančna kriza je do l. 2015 ob že znanih posegih v državni proračun povzročila drastično znižanje sredstev tudi za področje kulture, kar je povzročilo poslabšanje razmerij med 1. javnim/vladnim in nevladnim sektorjem in 2. zlasti med področji oz. dejavnostmi, v okviru katerih je relativno veliko zaposlenih (gledališče, kulturna dediščina, vključno s knjižničarstvom in arhivi itd.) in področji/dejavnostmi, v okviru katerih delujejo pretežno samozaposleni in nevladne organizacije (film, likovna umetnost, knjiga itd.).

Pregled strukture državnega proračuna za kulturo po programskih sklopih oziroma dejavnostih v obdobju 2005 – 2015:

Sklop	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Uprizoritvene umetnosti	14,	13,37	13,12	13,10	13,97	14,29	15,14	15,61	14,55	15,01
Glasbena dejavnost	16,81	14,95	15,06	14,49	15,69	15,66	16,60	17,71	16,58	16,37
Vizualne umetnosti	4,51	4,91	5,35	4,83	4,37	4,51	4,76	4,90	4,71	4,64
Intermedijske umetnosti	0,27	0,37	0,34	0,40	0,52	0,49	0,39	0,36	0,30	0,32
Založništvo	3,10	3,09	3,	3,04	3,49	3,33	2,59	3,11	2,77	2,88
Knjižničarstvo	6,57	6,37	6,09	5,69	5,66	5,72	6,72	6,21	5,60	5,74
Filmska dejavnost	3,50	3,63	3,31	2,76	3,00	3,32	3,22	3,93	3,58	3,56
Mediji	3,59	3,08	2,90	2,69	2,39	2,35	1,31	1,64	1,17	1,80
Ljubiteljska dejavnost	2,48	2,38	2,29	2,48	2,72	2,71	2,51	2,60	2,41	2,49
Varstvo premične kult.ded.	16,94	18,50	18,98	18,04	16,	16,71	17,36	18,18	17,40	17,04
Varstvo nepremične ku.ded.	11,30	11,97	10,07	9,32	13,48	13,35	12,65	9,70	16,96	17,07
Manjšinske skupnosti v RS	0,62	0,71	0,74	1,36	1,27	1,31	1,53	2,57	3,17	1,71
Slovenci zunaj RS - op 1	0,70	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mednarodno sodelovanje	0,37	0,63	1,02	0,21	0,31	0,38	0,40	0,38	0,29	0,24
Samozaposleni v kulturi	2,98	2,99	2,88	2,40	2,76	3,08	3,65	3,93	4,19	4,61
Štipendije	0,53	0,47	0,44	0,41	0,43	0,43	0,37	0,40	0,33	0,35
Investicije in inv.vzdrž.	6,37	7,62	9,58	14,33	8,20	5,61	1,79	1,85	0,70	0,76
Ostalo - op. 2	0,98	0,57	0,58	0,61	1,46	2,22	6,20	2,94	1,50	1,66
Upravni organ MK	4,13	4,39	4,00	3,84	3,99	4,58	3,81	3,97	3,79	3,75

Op.: 1 Leta 2006 je bila p.p. prenesena na Urad za Slovence po svetu in

2 Porast sredstev v letih 2011, 2012 in 2013 je povezan s sofinanciranjem projekta EPK

Kot je videti, se je drastično znižal delež sredstev za investicije (od od 6,37% l. 2005 in 14,33% l. 2009 na 0,76% l. 2015, opaziti pa je rast deleža za varstvo nepremične kulturne dediščine v letih 2014 in 2015, kar je povezano s pospešenim zaključevanjem projektov obnov kulturne dediščine z EU sredstvi iz finančne perspektive 2007-2013, za manjšinske skupnosti v RS in za samozaposlene.

7. Kriza kritike: Komercializacija medijev med drugim povzroča izginjanje vsebin, važnih za kulturo, iz medijev; tudi izginjanje in nižanje ravni kritike. Po eni strani je strokovno neoporečne kritike novih literarnih del, gledaliških in filmskih premier, koncertov, likovnih razstav, kaj šele arhitekturnih dosežkov, vse manj, po drugi strani pa se postavlja vprašanje angažmaja kritikov, ki glede na zaskrbljujoči upad avtorskih honorarjev vložijo manj truda oz. niti ne želijo več pisati kritike, ker se to preprosto ne splača. Zato številni pomembni dosežki ne čakajo niti ene kakovostne kritične presoje (premiere gledališč zunaj Ljubljane ipd.), poleg tega kritiko pišejo le še mladi avtorji, študenti ali novopečeni diplomanti, ki to počnejo, dokler ne najdejo bolj plačanega dela. To ima posledice tudi za delo služb MK in strokovnih komisij MK, JAK, SFC in JSKD ter komisij, ki obravnavajo vloge samozaposlenih za pridobitev statusa ali pridobitev pravice do plačila socialnih prispevkov, saj vse bolj primanjkuje podlag za ocene odmevnosti dela ustvarjalcev (in javnih zavodov) v javnosti in zlasti v strokovni javnosti, kar mora biti eno ključnih meril.

8. Razmah nevladnega sektorja: Neodvisni oz. nevladni sektor na področju kulture, se je v zadnjih desetletjih silovito razmahnil. Če je npr. po letu 1970 delovalo ob poklicnih dramskih gledališčih, ki so delovala kot zavodi, v Sloveniji pravzaprav samo dvoje dramskih gledališč na poklicni ravni, ki sta predstavljali nevladni sektor (EG Glej in Pekarna), danes v okviru nevladnega sektorja deluje na desetine gledaliških skupin. Enako velja za skupine s področja plesnega gledališča in za vsa druga področja.

9. Druga odprta vprašanja financiranja kulture: Zelo pomembna so številna vprašanja, posredno ali neposredno povezana s sistemom financiranja, zlasti dejstvo, da kot ključ prevladuje načelo socialnosti in ne načelo kakovosti.

Vprašanje, ki se zastavlja v zvezi s financiranjem kulture iz državnega proračuna ni povezano samo z možnostjo rasti sredstev v naslednjih letih, kajti to je dokaj jasno. Glede na zaveze države, izhajajoče iz fiskalnega pravila in iz zahtev EU, da mora Slovenija več storiti na ravni t.i. strukturnega napora, je jasno, da je postopno rast mogoče pričakovati samo, če bo Slovenija še naprej zagotavljala ustrezno gospodarsko rast in rast BDP. Vprašanje je potemtakem, ali zmoremo premik k doslednejšemu uveljavljanju meril kakovosti, kajti po eni strani je trenutno sofinanciranje pretirano razdrobljeno.

Zelo tehtni sta potemtakem vprašanji:

1. ali država v celoti (državni proračun + proračuni lokalnih skupnosti + trg z nakupi kulturnih storitev in dobrin) nameni premalo ali ustrezen delež BDP v kulturo? Orientir glede ustreznosti pri tem pomeni t.i. UNESCO standard – 1,5 % BDP. Slovenija je v zadnjih 15 letih v državnem proračunu namenila za kulturne storitve povečini 0,8 % BDP, enkrat 0,7 % (2007) in dvakrat 0,9 % BDP (2009,2010). V okviru vseh javnih sredstev države v tem obdobju je delež za kulturo znašal 1,7 – 1,8 %, od 2011 (1,6 %) do 2013 (1,3 %) se je ta delež zniževal, se l. 2014 nekoliko povečal (na 1,5 %) in l. 2016 dosegel 1,6 %. Skupaj s še nekaj podatki dobimo naslednjo sliko:

Leto	Izdatki države za kulturne storitve			Izdatki gospodinjstev za kulturo	Delež dodane vrednosti kulture v BDP
	% BDP	% glede na vse izdatke države	EUR na prebivalca	EUR na prebivalca	% BDP
2010	0,9	1,8	156	153	1,2
2011	0,8	1,7	150	157	1,2
2012	0,8	1,6	139	156	1,2
2013	0,8	1,3	138	151	1,2
2014	0,8	1,5	139	157	1,1

Državni (državni in lokalni proračuni) izdatki za kulturo do od l. 2010 do l. 2014 zniževali (od 156 do 139 EUR na prebivalca), prebivalci pa so v tem času trošili od 151 do 157 EUR na posameznega prebivalca za kulturo. To skupaj samo v letu 2013 pomeni manj kot 1,5 % vseh izdatkov države.

Delež sredstev za kulturo v BDP niti ni tako nizek kot pogosto mislijo ljudje, ki delujejo na področju kulture. Pomembnejši je razkorak med sredstvi in obsegom dejavnosti, ki je sofinancirana iz javnih virov, kar kaže na prevladovanje načela socialnosti nad merili kakovosti. Povrh skoraj vso poklicno kulturo financira državni proračun (v veliki meri tudi lokalne javne zavode ipd.), medtem ko večina občin sofinancira zlasti ljubiteljsko kulturo. Nekaj podatkov – vse v 000.000 EUR; zneski državnega proračuna za kulturo vključujejo tudi t.i. »evropska sredstva« za namene s področja kulture:

	1992	1998	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Državni proračun	22,4	74,8	192,9	172,2	157,3	161,1	159,4	146,9
Lokalni proračuni	?	1999 55,9	150,3	163,0	126,6	136,8	132,9	?
Delež MK v drž.pror.	2,47	2,11	2,06	1,91	1,69	1,67	1,63	1,54
Delež MK v BDP	?	0,49	0,52	0,48	0,44	0,43	0,41	0,37

Komentar: Leto 2016 je, kar zadeva državni proračun, predstavljalo najnižjo točko; dokončni podatki še niso znani in računati je, da bo končna številka nekoliko odstopala od 146,9 mio EUR. Seveda moramo upoštevati, da je v letih 2014 in 2015 tudi Ministrstvo za kulturo intenzivno zaključevalo projekte iz finančne perspektive 2007 – 2013, in da sta prikazani višini državnega proračuna za kulturo za l. 2014 in 2015 precej višji kot je bil dejanski (integralni) delež države, medtem ko je leta 2016 delež EU sredstev komaj presegel 200.000 EUR. Z letom 2017 se krivulja že obrača navzgor:

Sprejeti proračun MK za leto 2017 znaša: **155,222.170 Eur**, cca 1,63 % državnega proračuna. Sprejeti proračun za leto 2018 (predl.) **157,180.837 Eur**. Res pa je, da bo glede na dogovor s sindikati MK večino zvišanja v letu 2017 porabilo za pokrivanje obveznosti iz naslova plač.

Glede na mnenja, da predstavljeni podatki odstopajo od statističnih podatkov, dodajamo še konsolidirane statistične podatke o izdatkih države (v celoti) za kulturne storitve (glede na dejstvo, da država v določenih primerih izvaja izplačila preko lokalnih oblasti):

	1999	2011	2012	2013	2014	2015
Država skupaj	139,8	308,3	286,1	284,6	286,4	275,3
Centralna država	83,6	172,8	157,5	152,7	154,2	153,0
Lokalna država	73,7	165,0	161,8	158,5	164,6	154,8
Skupni delež v BDP	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,8 %	0,7 %

Še nekaj podatkov:

Opaziti je težnje po novih javnih zavodih, tudi nacionalnih z željo po financiranju iz državnega proračuna in zahteve po enakem financiranju organizacij in zavodov v nevladnem sektorju kot je financiranje javne službe. Dejstvo je, da v Sloveniji na vrsti področij v primerjavi z večino evropskih držav glede na število prebivalcev deluje precej več subvencioniranih institucij, ki jim pripisujemo nacionalni, regijski ali vsaj lokalni pomen, kar je do neke mere utemeljeno iz razlogov konkurence in višje kakovosti (dve operi, dva baleta); vprašanje pa je, ali vse to zmoremo na zadostni ravni financirati, da zagotavljamo ustrezno kakovost. Pred letom 1990 je bilo v Sloveniji sedem poklicnih dramskih gledališč in SSG v Trstu, ki ga je ravno tako sofinancirala Slovenija; na poklicni ravni sta delovali dve gledališki skupini, neka časa tri v nevladnem sektorju. Danes deluje v Sloveniji s statusom javnega zavoda 11 poklicnih dramskih gledališč in ob tem še nekaj gledališč v zasebnem sektorju na poklicni ravni ter SSG v Trstu, ki ga tudi sofinancira RS, nadalje Gledališče Glej in še vrsta bolj ali manj stalno delujočih »gledališč« v nevladnem sektorju, kar pomeni, da se je produkcija na poklicni ravni povečala za več kot 100 %, četudi je Slovenija že pred 40 leti sodila med gledališko visoko razvite dežele.

Tri gledališča imajo status nacionalnega gledališča, kar je glede na to, da je RS unitarna nacionalna država, nenavadno. Ob odločitvi za tri nacionalna gledališča je prevladalo stališče, da je to nujno, ker naj bi nacionalni gledališči ob zahodni in blizu vzhodne jezikovne meje varovali ohranjanje in raven slovenskega jezika ob teh dveh mejah. S tega vidika je zanimiva primerjava stanja v Sloveniji (2,050.000 prebivalcev) s stanjem v ZR Nemčiji (cca 82,200.000 prebivalcev) l.2015: V ZRN deluje **142** stalno subvencioniranih dramskih gledališč, od tega: **34** državnih (nacionalnih), gledališč, **84** mestnih in **24** deželnih gledališč. Poleg tega v ZRN deluje še okrog 220 stalno delujočih gledališč v zasebni lasti. 150 gledališč deluje brez lastnih ansamblov in na voljo je še cca 100 dvoran za gostovanje. To pomeni, da v Nemčiji eno subvencionirano poklicno gledališče vzdržuje cca 579.000 davkoplačevalcev; v Sloveniji pa približno 171.000 davkoplačevalcev.

Statistika v Nemčiji beleži tudi okrog **130** oper, filharmonij in koncertnih hiš! Vendar država sofinancira 7 državnih orkestrrov, 23 mestnih in 1 deželni orkester; torej 31 na 82,2 mio davkoplačevalcev, ostali vsi delujejo v zasebni sferi.

Nadalje statistika navaja podatek, da v Nemčiji država sofinancira 70 festivalov. V Nemčiji deluje »nepregledno število neodvisnih gledaliških skupin«. Statistika beleži okrog 35,000.000 gledalcev na okrog 126.000 izvedbah gledaliških predstav oz. po 278 gledalcev povprečno na eni ponovitvi (v Sloveniji, kot rečeno, 130).

Zanimiv je pogled na te podatke z vidika ciljev veljavnega NPK za uprizoritvene dejavnosti:

Cilj	Kazalnik	Ciljna vrednost v letu 2017	Vrednost kazalnika v l.2014	Vrednost kazalnika v l.2015
Povečana dostopnost kakovostne gled.produkcije	Število premier	Največ 120 nevladni sektor in največ 102 javni sektor	149 NVO in 109 javni sektor	133 NVO in 127 javni sektor

Op.: Podatki v Poročilu o uresničevanju NPK nekoliko odstopajo od statističnih podatkov SURS; tudi glede števila premier v poklicnih gledališči (za l. 2015 npr. SURS navaja podatek 112 premier; Poročilo o uresničevanju NPK 127 itd.). Vendar lahko predpostavimo, da je v tem primeru Poročilo bolj verodostojno, saj se nanaša na evidenco programov in projektov, ki jih MK sofinancira.

Če predpostavimo, da je v pripravi NPK ob določanju ciljev, predlagatelj upošteval relevantne ocene optimalnega števila premier glede na potrebe uporabnikov in zmožnosti proračuna, so možne tri ugotovitve:

1. da je ministrstvo podleglo pritisku in s sofinanciranjem, čeprav nezadostnim, omogočilo večji obseg produkcije od ocenjenega optimuma;
2. da obseg produkcije negativno vpliva na potencialni in smiselni obseg postprodukcije, zlasti kar zadeva nevladni sektor in v mnogih primerih tudi javni sektor;
3. da so rezultati verjetno neskladni z zastavljenim ciljem.

O tem govorijo naslednji podatki:

Kazalnik	Ciljna vrednost v l. 2017	Vrednost kazalnika v l.2014	Vrednost kazalnika v l. 2015
Povprečno število ponovitev na prem.	Najmanj 5 nevlad.sekt. najmanj 20 javni sektor	2,89 nevladni sektor 13,63 javni sektor	4,3 nevladni sektor 12,4 javni sektor

Podobna, včasih težko razumljiva razhajanja je opaziti še v nekaterih primerih.

Kot eden od ciljev je bila postavljena »želja« po **vsaj enem** nacionalnem projektu promocije, ki naj bi vključeval vse deležnike na področju na letni ravni; po Poročilu sodeč je bilo takšnih projektov v letu 2014 21 in v letu 2015 20. Zaskrbljujoče je zelo nizko število ponovitev intermedijskih projektov, v zvezi s katerimi je cilj NPK povprečno 2,5 ponovitev, doseženih pa je bilo v letu 2014 1,2 ponovitev in v letu 2015 1,76 ponovitev itd.

V zvezi z lanskim, 44. Slovenskim knjižnim sejmom so bili objavljeni zgovorni, vendar zaskrbljujoči podatki: L. 1974 je v Sloveniji izšlo 159 knjig, podprtih s subvencijo države; l. 2015 281 knjižnih naslovov. L. 1987 je izšlo v Sloveniji 1878 naslovov, l. 2015 5.411 (1.668 s področja leposlovja), vendar so bile naklade l. 1987 na področju leposlovja, neprimerljivo višje (natisnjenih je bilo 10,7 milijona izvodov). L. 1998 je slovensko založništvo imelo 137 milijonov EUR prometa, l. 2013 samo še 77 milijonov EUR, čeprav je bilo izdanih veliko več knjižnih naslovov. Število knjižnih nakupov nenehno upada; na srečo število izposoj v knjižnicah to v glavnem nadomešča. A pada tudi delež bralcev med prebivalci Slovenije.

Ob vsem tem so se proračunska sredstva (državni proračun), kot je znano, s približno 204 milijonov EUR l. 2009, znižala na 147 milijonov leta 2016 (l. 2017 se je proračun za kulturo zvišal na približno 155 milijonov EUR). Število potencialnih porabnikov teh sredstev oziroma prosilcev za proračunska sredstva pa nenehno raste. Ob tem je bilo l. 2016 okrog 9,5 mio EUR namenjenih za (dejansko) socialne transfere; za plačilo socialnih prispevkov za samozaposlene je MK l. 2015 namenilo 6,9 milijona EUR (l. 2016 okrog 7,5 mio in

predvidoma okrog 8,2 mio bo porabilo l. 2017). Z drugimi besedami: ob dejstvu, da delež sredstev za nevladni sektor (NVO, zasebni sektor in samozaposleni) znaša med 28 do 29 mio EUR, potemtakem MK samo za socialne prispevke samozaposlenih nameni več kot 25 % teh sredstev. Ob tem je na mestu ugotovitev, da se je pod pritiskom krize (v času od l. 2008 do 2016) pod pritiskom socialnih stisk zelo povečalo število samozaposlenih, ki jim proračun RS plačuje socialne prispevke (v sistem je vključenih okrog 700 arhitektov, ki so pred krizo bili pretežno zaposleni v arhitekturnih birojih). Več kot tretjina samozaposlenih živi pod pragom revščine, kar je veliko višji delež od povprečja. Vse to priča, da se je sistem pod vplivom krize deformiral, in da ne ustreza več temu, kar sledi iz zakona (82., 82.A in 83. čl. ZUJIK-a).

Podatki opozarjajo, da med načrtovanjem in kasnejšim odločanjem o tem, katere programe in projekte bo MK sofinanciralo, pri čemer se postavlja tudi vprašanje meril za vrednotenje in meritornih pogojev, ki jih programi in projekti morajo izpolnjevati, ni ustreznih korelacij. Glede na naravo dejavnosti je razumljivo, da prihaja do razhajanj med načrti in uresničevanjem načrtov, vendar razhajanja do 50 in več odstotkov opozarjajo, da sistem ne deluje dovolj konsistentno.

5. Finančni pogoji – glede na fiskalno pravilo in očitke EU o strukturni neuravnoteženosti proračuna je srednjeročno usmeritev Slovenije jasna in ni pričakovati, da bi se proračunske možnosti za kulturo kmalu skokovito izboljšale in bi kultura lahko v kratkem računala na znatno višja sredstva. Slovenija bo morala spoštovati fiskalno pravilo in odpraviti proračunski primanjkljaj, hkrati EU Sloveniji očita strukturno neustreznost proračuna oz. previsok delež izdatkov za »potrošnjo« in prenizka deleža za razvoj in investicije. Kolikor bosta gospodarska rast in rast BDP še naprej ugodni kot l. 2016, je glede na vse okoliščine mogoče pričakovati rast za odstotek, dva letno, kot je to že predvideno za leto 2018. **Ob tem velja poudariti, da so lastni prihodki izvajalcev kulturnih programov, razen izjem, praviloma nizki, in da v Sloveniji slabo izkoriščamo druge vire sredstev, ki jih celo v sosednjih državah, tudi takšnih z nižjo kupno močjo prebivalstva s pridom izkoriščajo kot legitimne vire.** Hkrati pa v kulturi velja prepričanje, da je »država«, ne glede na finančne možnosti, dolžna finančno omogočati delo in življenje vsakomur, kdor se odloči za delovanje v kulturi. Zato se kot odločilno vprašanje zastavlja vprašanje, ali ob odločanju za sofinanciranje programov in projektov vendarle upoštevati predvsem merila kakovosti, seveda ustrezno domišljena ali »socialna« merila, kar bo naposled pripeljalo do bega najbolj ustvarjalnih umetnikov v tujino in v tuje jezike in po drugi strani do tega, da bodo v Sloveniji ostajali samo manj ustvarjalni umetniki, ki še vedno ne bodo mogli preživeti s svojim delom.

»...menim, da smo na točki, ko se bo treba odločiti, ali nadaljujemo z obstoječim modelom kulturne politike, ki vključuje predvsem veliko odvisnost od države, ali pa se bomo skušali približati rezultatsko učinkovitejšim modelom iz zahodne Evrope, na primer Nizozemske, Velike Britanije, kjer velja večji poudarek kulturnemu podjetništvu, metodam iz zasebnega sektorja in nasploh večjemu sodelovanju javnih in zasebnih virov ter zmanjševanju vloge države v kulturi. Naj zveni še tako »neoliberalno«, četudi s tem nima nobene zveze, je životarjenje, ki smo mu priče danes, verjetno še slabša možnost.« (A.Srakar, Dnevnik, 13.8.2011).

6. Kulturni podsistem sestoji iz **javnega oz. vladnega sektorja oz. javne službe na področju kulture**, preko katere so država, regije oz. pokrajine (ko bodo ustanovljene) in občine v skladu z javnim interesom za kulturo zavezane zagotavljati čim bolj kakovostno, raznoliko, dostopno in verodostojno kulturo v ustreznem obsegu, ki naj po oceni kulturne politike in strok zadovolji pričakovanja uporabnikov, njihov posamični in skupni interes za kulturo in **neodvisnega nevladnega sektorja na področju kulture**, za katerega je po eni strani ravno

tako značilno, da v njem v zelo različnih organizacijskih oblikah praviloma delujejo ustvarjalci poklicno kot samozaposleni, zaposleni, samostojni podjetniki, pogodbeni sodelavci in samostojno ali tudi v sodelovanju z javnim sektorjem zagotavljajo kulturne storitve in dobrine v javnem interesu;

sektorja ljubiteljske kulture, ki povezuje ustvarjalce, ki delujejo nepoklicno in praviloma nimajo ambicije preiti v sfero poklicne kulture, ne glede na to, kolikšno raven kakovosti, lahko tudi vrhunskosti, dosegajo; tudi ta sektor deluje v javnem interesu, saj ima pomembno vlogo z vidika kulturne vzgoje, zagotavljanja kulturnih storitev in dobrin v okoljih, v katerih storitve in dobrine, ustvarjene v okviru javne službe ali nevladnega sektorja na poklicni ravni niso dostopne ali so dostopne v manjši meri, in pomembno integrativno funkcijo.

Posebno vlogo imajo znotraj družbenega podsistema kultura t.i. **stanovska društva** (delno nadomeščajo tudi sindikate in poklicne zbornice, skrbijo za promocijo in dosežkov na svojih področjih – stanovske nagrade, organizirajo pregledne predstavitve dosežkov - za društvene razstave, letne revije, branijo poklicne interese članstva ipd...).

V. Kulturni model/i

V grobem je najbrž na sistemski ravni mogoče govoriti o treh, štirih... kulturnih modelih.

Na kaj mislimo, ko omenjamo kulturni model ali model kulturne politike in zakaj je smiselno govoriti o prenovi družbenega podsistema kultura v celoti? Gre za kulturno politiko in organiziranost ter upravljanje kulture kot družbene dejavnosti in družbenega podsistema v dialogu z drugimi družbenimi podsistemi. Gre tudi za nosilce tega procesa ter za vprašanje, ali kulturna politika nastaja v dialogu med politiko, stroko in ustvarjalci ter uporabniki kulture ali stihijsko oz. kot diktat na osnovi ideoloških zahtev in predsodkov politike?

1. »**Etatistični model**«, značilen za avtoritarne ali celo totalitaristične države/družbe, v katerih država kot financer kulture na vseh ravneh (od dejansko državne do občinske) odloča o vseh vprašanjih, vrednoti in ocenjuje kulturne programe in projekte, ustvarjalce in njihova dela, jim odmerja in dodeljuje sredstva za delo in s svojo kulturno politiko, če že ne odreja, vsaj usmerja kulturno produkcijo tudi, kar zadeva idejno estetske usmeritve itd.

2. **Predstaviški model** oz. »Funkcionalno samoupravni model« ali »model samoregulacije«, v katerem država na vseh ravneh zaradi pomembnosti družbenega podsistema kultura in na osnovi bolj ali manj dogovorjene kulturne politike namenja kulturi potrebna sredstva iz proračunov (državnega, morebitnih deželnih, regionalnih/pokrajinskih in proračunov lokalnih skupnosti), vendar ocenjevanje programov, oblikovanje meril za delitev sredstev in tudi odločanje o programih oziroma o selekciji med njimi prepušča sami kulturi oz. strokam znotraj kulture (praviloma organiziranim v okviru neodvisnih agencij, skladov ipd.), ki vrednotijo programe in tako v bistvu izbirajo programe in projekte za so/financiranje.

3. »**Tržni model**«, značilen za izrazito tržno (liberalno ali celo neoliberalno) usmerjene in dovolj velike države, v katerih trg omogoča sobivanje različnih usmeritev in ravni kakovosti znotraj kulture. Model v celoti ali vsaj v največji meri temelji na zasebnih vlaganjih v kulturi – ali organizirano in namensko usmerjeno (npr. preko fundacij, zasebnih skladov ipd.) ali s čistim delovanjem in izbiro trga, ki praviloma omogoča obstoj in tudi razcvet bolj v zabavo in široko potrošnjo usmerjenih kulturnih dejavnosti (množično kulturo), spodbuja zlasti žanrsko

in kakovostno nižje vrednotene dejavnosti, uveljavlja načela potrošniške družbe, zvezdnitva, mode itd. Država v tem sistemu lahko in praviloma tudi res spodbuja vlaganje zasebnih sredstev v bolj ali manj institucionalizirane oblike podpore kakovostnejši kulturni produkciji (fundacije, davčne olajšave, sovlaganja v obsežnejše investicije ipd.).

4. Možni so seveda tudi vmesni, kombinirani pristopi, ki se bolj bližajo eni ali drugi čisti varianti. Na primer:

- **Tržno-etatistični model**, v okviru katerega je večinski del kulture prepuščen trgu in izbiri oz. delovanju trga, država pa so/financira tisto znotraj kulture, kar sama ocenjuje kot najbolj pomembno in nujno, praviloma tudi kot najbolj reprezentativno.

- **V osnovi predstavniški model** s poudarjeno aktivno vlogo kulturne politike in razvitim sistemom javne službe (sistem nacionalnih, deželnih, regionalnih, lokalnih gledališč, muzejev, galerij, knjižnic, arhivov, služb varstva kulturne dediščine...), ki vključuje organizacijsko zahtevnejše sektorje kulture in vrste umetnosti in čim bolj razviti neodvisni, tudi z javnimi sredstvi podprti nevladni sektor na drugi strani. Gre za čim boljše upravljani, odgovorni, a strokovno avtonomni vladni sektor z jasnimi nalogami in neodvisni nevladni sektor, ki oba enakopravno tvorita družbeni podsistem kulture.

Za RS je najprimernejši opisani drugi kombinirani pristop (majhen trg, slabe izkušnje s političnimi posegi v kulturo, centralizirana država, izpostavljenost in ranljivost ob pojavih »kulturnega imperializma«...), vendar je še opaziti usedline oz. težnje po oživljanju vzorcev mišljenja in ravnanja iz polpreteklega obdobja in nikoli povsem zamrle vzorce etatističnega modela in to niti ne samo v razvitim sistemu javne službe. Ta model, vendar le, če je res transparenten, je najprimernejši, ker je demokratičen in hkrati skladen stališču, da je razvit sistem javne službe ob upoštevanju strok pri načrtovanju in vrednotenju programov javne službe v naših razmerah (majhen trg) glede na stvarne pogoje nujen.

Kulturne dejavnosti v javnem interesu organizirano in odgovorno neposredno izvaja **javna služba na področju kulture**, za katero skrbijo (upravljanje, nadzor) država (pristojno ministrstvo), vsaj deloma že tudi regije in mestne občine ter na lokalni ravni druge občine, in s pomočjo katere država zagotavlja nujni obseg kulturnih dejavnosti na ustrezni kakovostni ravni na območju celotne države za zadovoljevanje potreb občanov, ki izhajajo iz javnega interesa za kulturo, **z nujno podporo strok** (vrednotenje in ocenjevanje programov).

Javni službi komplementaren je neodvisni nevladni sektor, ki ga ravno tako sofinancirajo država, regije in mestne občine ter ostale občine. Vrednotenje programov in delitev sredstev za sofinanciranje programov in projektov nevladnega sektorja ter druge oblike sodelovanja s subjekti s področja nevladnega sektorja je država deloma (za področji filma in knjige) že doslej prepuščala neodvisnim javnim agencijam, da bi tako zagotovila pogoje za neodvisno in svobodno ustvarjalnost oz. kolikor mogoče svobodno inovativno dejavnost in

3. **sektor ljubiteljske kulturne dejavnosti**, ki v nekaterih manjših občinah celo prevzema del nalog javne službe, drugače pa učinkovito dopolnjuje ponudbo kulturnih storitev in dobrin javne službe in poklicnega nevladnega sektorja. Uspešno spodbujanje in organizacijo tega področja država soomogoča z delovanjem neodvisnega javnega sklada (JSKD).

Ta, na videz shematični pristop, nikakor ne izhaja iz kakršnekoli namere po poseganju v npr. kadrovske in druge politike javnih zavodov. Gre za pričakovanje, da bodo nacionalni javni zavodi usmerjeni v najbolj kakovostne programe, v sodelovanje z najbolj kakovostnimi zunanjimi sodelavci, in da bodo projekte v okviru programov načrtovali v skladu z naravo nacionalnih kulturnih institucij, odgovorno in z ustrezno mero ustvarjalnega tveganja.

IZHODIŠČA-STRATEŠKI NAČRT

VI. Cilji prenove:

Ključni strateški cilji so gotovo:

1. **Kulturi mora biti priznan njen razvojni potencial** oz.njen pomen za celoviti in posebej tudi za gospodarski razvoj skupnosti in države;
2. **Kultura mora postati**, ne glede na to, da je zanjo odgovoren poseben resor znotraj vlade, **stvar vse politike** oziroma vlade v celoti;
3. **Kultura mora v zavesti celotne skupnosti doseči status enakopravnega družbenega podsistema** oz. dejavnosti, ki je ključnega pomena za obstoj in zavest skupnosti o sebi,
4. **Kulturi je z ustrežno kulturno in proračunsko politiko potrebno zagotoviti znatno več sredstev**, jo reorganizirati in usposobiti, da bo mogoče zagotoviti bolj racionalno porabo sredstev, več lastnih prihodkov in boljše izkoriščanje drugih virov;
5. **Kultura mora biti finančno avtonomna in neodvisna, če naj se odziva na javni interes za kulturo** (sofinanciranje ne sme biti odvisno od politične ne/naklonjenosti);
6. V politiki in postopkih sofinanciranja kulture **je na vseh ravneh treba zagotoviti uporabo meril kakovosti, verodostojnosti, dostopnosti in raznolikosti** programov in projektov.
7. **Kultura mora pristati na to, da je odvisna tudi od potrjevanja na trgu; ustrezna vloga trga je (tudi) izraz javnega interesa za kulturo.**

Op.: Trg v tem kontekstu pomeni, da se sleherna kulturna dejavnost mora potrjevati tudi na trgu in vzbujati interes občinstva, in da izvajalec programa oz. projekta mora zagotoviti tudi ustrezni delež lastnega prihodka; seveda se ustreznost tega deleža ugotovi ob upoštevanju narave dejavnosti. Z drugimi besedami: ni mogoče pričakovati, da bi arhivska dejavnost lahko dosegla tolikšen del lastnega prihodka kot npr. filmska ali koncertna dejavnost. Po drugi strani pa je težko verjeti, da obstajajo dejavnosti, ki ne morejo doseči niti minimalne potrditve na trgu in ustvariti niti minimalnega lastnega prihodka, saj bi to pomenilo, da za njihove storitve in dobrine preprosto ni nikakršnega (javnega) interesa.

Enako pomembni so tudi neposredno operativni cilji:

1. **Zagotoviti sredstva in še izboljšati sistem varovanja, obnavljanja nepremične kulturne dediščine in upravljanja z njo, tudi skladno z načeli ekonomske upravičenosti;**
2. **V tesni povezavi z javno upravo in gospodarstvom spodbuditi razvoj kreativnega sektorja in vzpostavitev ter doseganje učinkovitih sinergij z gospodarstvom tudi na drugih področjih (kulturni turizem) in izobraževanjem (spodbujanje ustvarjalnosti), urejanjem prostora ipd;**

Pogoj za to, da bi kultura lahko dosegla te cilje, čeprav ne zagotovilo, je doseganje naslednjih stvarnih ciljev oziroma ukrepov:

1. **Uskladitev modela kulturne politike s spremenjenim statusom kulture v pogojih samostojne države in demokracije** z odločilno vlogo javnega interesa in verodostojnosti programov in projektov, odločanja o programih na osnovi izključno strokovnih meril (kakovost!) in jasne opredelitve vloge kulturne politike (strateško načrtovanje v sodelovanju s strokami in ustvarjalci na podlagi analize stanja in evalvacije preteklih dosežkov, zakonodaja, upravljanje s sistemom javne službe na področju kulture, upravne naloge, nadzor nad poslovanjem subjektov, ki so sofinancirani z javnimi sredstvi, in porabo sredstev).
2. **Izpolnitev zavez, ki izhajajo iz veljavnega NPK:** področne strategije, prenova temeljne zakonodaje za področje kulture.
3. Kot *conditio sine qua non* **sprejem Nacionalnega programa za kulturo kot strateškega akta države z zagotovili za ustrezno finančno podlago za uresničevanje tega akta.**

4. **Izpolnitev zavez, ki izhajajo iz koalicijskega sporazuma:** digitalna transformacija kulture, odprava administrativnih ovir, ureditev in opolnomočenje mrež javnih zavodov, izvajalcev javne službe...
5. **Decentralizacija področja kulture** in iz nje izhajajoča načela sofinanciranja kulture (v primeru potrebe tudi po načelu pozitivne diskriminacije);
6. **Sistemska ureditev, ki bo temeljila na načelu neodvisnega strokovnega vrednotenja programov, projektov in dosežkov** na področju kulture in predstavljala neizogibno zavezujočo osnovo za sofinanciranje kulture;
7. **Uravnoveženje sektorjev znotraj kulture** glede na javni interes za kulturo;
8. **Uveljavitev načela, da je treba v ustrezni meri upoštevati pričakovanja kulturnega trga** in vgraditi v sistem načelo ustrezne ravni lastnih prihodkov;
9. **Z zakonodajo ustvariti pogoje za aktiviranje drugih virov sredstev** za sofinanciranje kulture in upoštevanje pozitivne vloge trga za vsa področja kulture (potrjevanje na trgu);
10. **Spodbujati razvoj strokovne kritike na vseh področjih kulture** in ustrezne spodbude za nastajanje in publiciranje kritike;
11. **Sprememba rigidnega sistema zaposlovanja** v javnem sektorju oziroma prilagoditev sistema zaposlovanja naravi dela na področju kulture in
12. **Opolnomočenje službe za analize in strateško načrtovanje ter oblikovanje kulturne politike, vključno z analizo vrednot, vedenja in pričakovanj občinstev**, na Ministrstvu za kulturo.

VI. Ključna izhodišča za javni/vladni sektor:

Tako znotraj javnega/vladnega (kakor tudi znotraj nevladnega sektorja) bi bilo treba vzpostaviti »hierarhijo«, skladno z merili pričakovane kakovosti. Najvišja pričakovanja morajo biti v okviru javne službe usmerjena k nacionalnim javnim zavodom oz. drugim organizacijam, ki jim je v skladu z javnim interesom za kulturo priznan status nosilcev programov nacionalnega pomena. Na način vizualizacije to lahko, zlasti na ravni javne službe na področju kulture ponazorimo s prisposobno koncentričnih krogov: v središču so za vsako področje nacionalni javni zavodi in drugi nosilci programov nacionalnega pomena; v naslednjem krogu so regionalni javni zavodi oz. nosilci programov regionalnega pomena in v tretjem krogu občinski javni zavodi oziroma nosilci programov lokalnega pomena, pri čemer javni zavodi po mestnih občinah praviloma opravljajo dejavnost širšega, regijskega pomena. So pa vmes lahko tudi izvajalci javne službe s posebnim položajem glede na to, da opravljajo kulturno dejavnost na kakšnem posebnem (nišnem) področju ali, npr. v večjih regijah, kot medobčinski (subregijski) javni zavodi (primer muzeja v Kamniku, gledališča in muzeja v Ptuj, Loškega muzeja ipd.).

Rudi Šeligo: *»V ureditvi javnih zavodov je treba vzpostaviti transparentna medsebojna razmerja in odgovornosti med ustanoviteljem in zavodom.«*

Vladna koalicija se je v koalicijskem sporazumu zavzela za *vzpostavitev močne mreže izvajalcev kulturnih programov.*

1. Opredelitev javnega/vladnega sektorja oz. javne službe in njegovih nalog:

Naloga javne službe od ministrstva do javnih zavodov po posameznih področjih (varovanje in upravljanje kulturne dediščine, vključno z muzejsko dejavnostjo, knjižnična dejavnost, dramsko, lutkovno, plesno in glasbeno gledališče, galerijska dejavnost, art kino idr.) je

izpolnjevanje zavez države, regij in lokalnih skupnosti, ki na način javne službe državljanom in državljanke RS, pripadnikom slovenskih manjšin v sosednjih državah in Slovencem po svetu ter pripadnikom obeh avtohtonih narodnosti in drugih narodnih skupnosti v RS v skladu z javnim interesom za kulturo oz. pravico državljanov do kulture omogočajo dostop do kakovostnih, dovolj raznolikih in verodostojnih kulturnih dobrin ter storitev v obliki in na ravni, ki omogočata čim boljše možnosti komunikacije med ustvarjalci in vsemi zainteresiranimi uporabniki teh dobrin in storitev.

Pristojni organi države (regij, občin) se ob načrtovanju (ocenjevanju, potrjevanju in vrednotenju) programov in sofinanciranja programov odločajo na osnovi evalvacij preteklih dosežkov izvajalcev in ocen predloženih programov, ki jih zagotovijo komisije neodvisnih strokovnjakov (ekspertni sistem). Postopek odločanja mora biti urejen tako, da preprečuje politično odločanje.

Nosilci kulturne politike, določene z Nacionalnim programom za kulturo in področnimi strategijami, so Vlada in v okviru vlade Ministrstvo za kulturo, Državni zbor RS in Državni svet RS, ki v sodelovanju s civilno družbo oblikujejo kulturno politiko in skrbijo za njeno uresničevanje, neodvisni javni skladi oz. javne agencije, ki izvajajo kulturno politiko na nacionalni ravni in pristojni organi na regionalni in lokalni ravni.

Izvajalci javne službe na vseh treh ravneh so praviloma javni zavodi; **lahko tudi zasebni zavodi, društva in druge organizacije v okviru nevladnega sektorja, ki s svojim delom trajno izkazujejo tolikšno kakovost, stalnost in zanesljivost opravljanja dejavnosti, da jih država (vlada ali v skladu z zakonom ministrstvo) lahko pooblasti/jim da koncesijo za opravljanje dejavnosti ali posameznih nalog nacionalnega (regijskega ali lokalnega) pomena znotraj dejavnosti za določen čas.** Pooblastilo/koncesija predpostavlja, da država v državnem proračun ali regija oz. lokalna skupnost zagotovi potrebna sredstva za izvajanje te dejavnosti v skladu s strokovno oceno programa kot podlago za sofinanciranje (enako kot za financiranje javnih zavodov).

2. Nacionalna raven:

Ministrstvo finančno in v vseh drugih pogledih **neposredno skrbi za izvajanje in nadzoruje izvajanje javne službe na področju kulture na nacionalni ravni** ter sodeluje z ustanovitelji javnih zavodov na regijski oz. lokalni ravni (z organi regij, mestnimi ter drugimi občinami) v zvezi z izvajanjem javne službe na regijski in lokalni ravni. **Izvajalci javne službe na nacionalni ravni so praviloma javni zavodi s statusom nacionalnih javnih zavodov**, katerih ustanovitelj je država, v njenem imenu Vlada RS oz. drugi izvajalci s pooblastilom ali koncesijo za določen čas.

Smiselno in nujno je z vidika javnega interesa in potreb uporabnikov in ob upoštevanju finančnih možnosti opredeliti ustrezni obseg javne službe po posameznih področjih, ki jo izvajajo nacionalni javni zavodi oz. izvajalci s koncesijo ali pooblastilom, regijski javni zavodi oz. lokalni javni zavodi, ki dosegajo primerno raven programov.

Država praviloma na vsakem področju ustanovi en nacionalni javni zavod; samo na področju dramskega gledališča delujejo tri nacionalna gledališča: Drama SNG Ljubljana, SNG Maribor (Drama) in SNG Nova Gorica; na področju operne in baletne umetnosti dva javna zavoda: SNG Opera Ljubljana in SNG Maribor (enoti Opera in Balet) in na področju galerijske dejavnosti Narodna galerija in Moderna galerija v Ljubljani. Na področju varovanja kulturne dediščine ZVKD, na področju arhivov ARS, na področju muzejske dejavnosti Narodni muzej itd. Nacionalni javni zavodi morajo biti ne glede na področje, na katerem delujejo,

programsko in finančno avtonomni; za smotrno in racionalno porabo sredstev odgovarjajo vodstva (uprave) zavodov. Ustanovitelj mora imeti možnost in pravico nadzora namenske, zakonite in smotrne porabe sredstev oz. poslovanja izvajalcev.

Izhodišča ureditve:

1. Ministrstvo javnemu zavodu dodeli proračunska sredstva na osnovi programa, ki ga bo izvajalec izvedel v naslednjem proračunskem letu; program mora ustrezati standardom (kakovostna raven) in normativom (obseg produkcije in postprodukcije) za izvajalce na področju in območju, na katerih deluje. **Kot ključni merili se upoštevata evalvacija izvedenih programov zadnjih dveh, treh let in strokovna ocena programa.**

2. Normativi in standardi za nacionalne in druge javne zavode se v sodelovanju z javnimi zavodi in strokami določijo na ravni podzakonskih predpisov. Pri tem se upošteva narava dela javnega zavoda, okolje v katerem deluje idr. pomembne okoliščine; npr. za gledališče: število premier v letu, število premier, ki jih je javni zavod dolžan pripraviti v sodelovanju z nevladnimi organizacijami (zavodi, društvi...), obseg postprodukcije, optimalno število gostovanj znotraj države in v tujini, obvezna spodnja meja zasedenosti članov ansamblov ipd. Na podoben način se skladno z naravo dela javnega zavoda določijo tudi normativi in standardi za javne zavode na drugih področjih kulture.

3. Nacionalni javni zavod vodi praviloma dvočlanska uprava, direktor in njegov namestnik. Direktorja, ki mora biti ustvarjalec oziroma strokovnjak s področja, na katerem deluje javni zavod, imenuje minister za kulturo na podlagi njegovega programa dela, ki ga kandidat predloži za celotno mandatno obdobje. Direktor predlaga svetu zavoda v imenovanje kandidata za svojega namestnika, ki skrbi za finančno poslovanje javnega zavoda in marketing. Med naloge ali vsaj pravice direktorja (če je v dramskem gledališču to režiser, igralec, dramaturg..., v opernem gledališču dirigent, režiser ali pevec oz. koreograf, v ZVKD strokovnjak s področja varstva kulturne dediščine itd.), sodi tudi umetniško oz. strokovno delo v primernem obsegu; to je smiselno, če želimo, da bodo za mesta direktorjev kandidirali tudi vrhunski ustvarjalci, ki jim je treba omogočiti, da lahko v omejenem obsegu opravljajo tudi svoje osnovno ustvarjalno delo in »ostanejo v kondiciji«.

4. Glede na to, da so javni zavodi s področja kulture v Sloveniji oblikovani v skladu s srednjeevropsko tradicijo, kar se je že izkazalo kot smiselno in za razvoj kulture najbolj primerno, saj npr. oblika repertoarnih gledališč s stalnimi ansambli omogoča razvoj ansamblov in posameznikov znotraj njih; enako velja za glasbeno ali plesno gledališče, filharmonijo itd. Ta model je smiselno ohraniti, vendar ob upoštevanju načela racionalnosti, a **omogočiti tudi druge oblike, npr. na področju gledališča delovanje na osnovi angažmaja gostujočih skupin, angažmaja igralcev, pevcev, glasbenikov za posamezni projekt ali za sezono ipd. To pomeni, da je smiselno delovna razmerja urejati bolj fleksibilno** glede na naravo dela (npr. ohranjati za razvoj ansambla nujno jedro in omogočiti, da vodstvo javnega zavoda glede na programske potrebe in smiselne dopolnitve ansambla angažira dodatne sodelavce za projekt ali za sezono, dve, za celotno obdobje mandata direktorja itd.).

5. Potrebno je omogočati koprodukcije, zlasti v primerih zahtevnejših projektov (med gledališči, opernima hišama ipd.) in na vsak način zahtevati več postprodukcije oz. boljši izkoristek produkcije, še posebej najkvalitetnejših dosežkov in dosežkov, ki jih podpira trg.

6. Delo javnega zavoda, smotrnost in zakonitost porabe sredstev spremlja in nadzoruje svet javnega zavoda. Svet javnega zavoda imenuje ustanovitelj, na predlog pristojnega ministra

Vlada RS. Strokovni oz. programski svet, razen v primeru RTV, ni obvezen; direktor ga lahko imenuje kot svoje posvetovalno telo, če ocenjuje, da ga potrebuje.

7. Direktor nacionalnega javnega zavoda mora biti imenovan dovolj časa (najmanj pol leta) pred nastopom funkcije, da se lahko pripravi na prevzem javnega zavoda, in da je mogoče do njegovega nastopa vsaj okvirno ovrednotiti program in z ustrežno pogodbo za obdobje mandata zagotoviti ustrezna sredstva za uresničevanje programa, ki ga je potrebno vsako leto evalvirati in na osnovi evalvacije ustrezno prilagajati raven sofinanciranja po letih.

8. Glede na področje dela je potrebno na ravni pogodbe opredeliti tudi pričakovani delež lastnih prihodkov nacionalnega javnega zavoda.

3. Regijska raven, mestna oz. lokalna raven:

V osnovi naj velja za izvajanje javne službe na ravni regij (kasneje pokrajin), lokalnih skupnosti oziroma mestnih občin, kar zadeva razmerja z ustanovitelji (imenovanje direktorjev na osnovi predloženih programov dela ipd.), nadzor, standarde in normative ipd. ista ureditev na regionalni oziroma občinski ravni kot na ravni države.

1. Ustanoviteljice občinskih (v mestnih občinah mestnih) javnih zavodov so občine oziroma mestne občine, v primerih manjših občin lahko tudi zveza občin. Ustanovitveni akt na predlog župana sprejme občinski svet, v primeru zveze občin občinski sveti vseh članic zveze.

2. Mestna občina lahko sklene dogovor z okoliškimi občinami, da se kot soustanoviteljice pridružijo ustanovitvi javnega zavoda za opravljanje javne službe na zaokroženem območju.

3. V okviru statistične/razvojnne regije je mogoče sprejeti dogovor, da javni zavod s sedežem v mestni občini opravlja javno službo na območju celotne regije kot regijski javni zavod, pod pogojem da vse občine v regiji postanejo soustanoviteljice zavoda in prevzamejo tudi ustrezni delež obveznosti sofinanciranja JZ. Občine v regiji se v okviru Razvojnega sveta regije lahko dogovorijo, da pooblastila ustanovitelja regijskega javnega zavoda prevzame regijski razvojni svet; seveda ob zavezi občin o proporcionalni odgovornosti za sofinanciranje delovanja javnega zavoda.

4. Sofinanciranje regijskih, mestnih in občinskih javnih zavodov:

Osnovno odgovornost za delovanje in financiranje regijskih, mestnih in občinskih javnih zavodov nosijo ustanovitelji javnih zavodov (regije, mestne občine, občine), ki so dolžni zagotavljati javno službo na področju kulture na območjih občin oziroma regij (muzejsko javno službo, delovanje knjižnic, galerij...) in pogoje za ljubiteljske kulturne dejavnosti. Ustanovitelj zagotavlja objekte oz. prostore za izvajanje javne službe in vzdrževanje objektov oz. prostorov in ustrezni, v primeru izvajalcev javne službe na regijski ravni ustrezni del sredstev za izvajanje programa; v primeru izvajalcev javne službe na lokalni ravni občina ustanoviteljica zagotavlja objekte oz. prostore in potrebno vzdrževanje ter sredstva za izvajanje programa. Ministrstvo iz državnega proračuna na osnovi strokovno ocenjenega programa zagotavlja sredstva za nujni del celotnih stroškov izvedbe programa v regiji za obdobje štirih let, praviloma do višine 50, vendar ne več kot 60 % realno ocenjene cene programa za tekoč leto.

Občinski in mestni javni zavodi lahko kandidirajo za sofinanciranje svojih programov ali projektov na javnih razpisih Ministrstva, pristojnega za kulturo, kadar načrtujejo in izvajajo programe oz. projekte, ki po svojem pomenu in zahtevnosti presegajo raven javne službe za območje občine oziroma mestne občine. Kadar občinski ali mestni javni zavodi izvajajo program oziroma projekt nacionalnega pomena (npr. izvedba festivala Dnevi slovenske drame v Kranju, skrb za likovno zbirko nacionalnega pomena, skrb za zapuščino pomembnega avtorja ipd.), se s pogodbo med javnim zavodom, ustanoviteljem in ministrstvom s pogodbo določi obseg sofinanciranja tega programa oziroma projekta s strani ministrstva.

Pri določanju deleža sofinanciranja mestnih oziroma regijskih in občinskih javnih zavodov ministrstvo na ustrezno prilagojen način s pomočjo ekspertov ovrednoti program, ki ga bo sofinanciralo in na ta način pridobi osnovo za delež sofinanciranja.

Prehod na sistem sofinanciranja se v primerih, ko dosedanji delež sofinanciranja ministrstva presega tu napovedane deleže, izpelje v obdobju, ki ga določi zakon.

Izvajalce javne službe za območja regij na osnovi dogovora z regijskimi razvojnimi sveti in občinami z območij regij določa NPK.

5. Posebna vprašanja in odločitve: Izhodišče ureditve, ki je tu predlagana so ustavne in zakonske naloge občin in verjetno tudi prihodnjih pokrajin, ki so dolžne zagotavljati izvajanje javnih služb s področja kulture na svojih območjih v ustreznem obsegu, kar še posebej velja za zagotavljanje knjižnične dejavnosti, za muzejsko javno službo, skrb za nepremično kulturno dediščino oziroma spomenike lokalnega pomena in za omogočanje dejavnosti in ponudbe na drugih področjih (kinematografska dejavnost, uprizoritvene dejavnosti, glasbene dejavnosti idr.).

VII. Ključna izhodišča za nevladni sektor:

Neodvisni nevladni sektor na področju kulture predstavljajo društva, različne druge nevladne organizacije in pravne osebe zasebnega prava, ustanovljene za praviloma nepridobitno ustvarjanje in poustvarjanje na različnih področjih umetnosti, katerih namen je opravljati dejavnost v javnem interesu, čeprav ne na način, v okviru in pod pogoji javne službe na področju kulture. Nevladne organizacije na področju kulture so pravne osebe, društva, zasebni zavodi, ustanove, zadrage, socialna podjetja ali druge pravne osebe, registrirane za opravljanje kulturno-umetniških dejavnosti ter posredovanje kulturnih dobrin, ki izpolnjujejo naslednje pogoje: njihovi ustanovitelji ali družbeniki so slovenske ali tuje fizične ali pravne osebe zasebnega prava, so nepridobitne, neodvisne od državnih organov, političnih strank ali gospodarskih subjektov oz. ne smejo biti organizirane kot politične stranke, verske skupnosti, sindikati ali zbornice. Kolikor izvajajo pridobitno dejavnost, mora ta dejavnost biti povezana z njihovim namenom in ciljem; presežek prihodkov mora biti namenjen izvajanju programa.

1. Značilnost nevladnega sektorja je **izrazita raznolikost** (zlasti po oblikah organiziranosti).

2. **Nevladni sektor deluje kot civilna družba** in po eni strani predstavlja partnerja države kot institucije (vlade, ministrstva) v dialogu o vlogi in pomenu in o prihodnosti kulture, po drugi strani pa, praviloma, predstavlja inovativni, v raziskovanje možnosti in iskanje novih poti na področjih umetnosti in kulture v celoti usmerjeni del kulture. V tem pogledu nevladni sektor kot partner dopolnjuje kulturno ponudbo javnega/vladnega sektorja in nemalokrat spodbuja

javni/vladni sektor k iskanju novih estetskih in idejnih rešitev. **Prav iz teh razlogov je sodelovanje med javnim/vladnim sektorjem in nevladnim sektorjem zelo pomembno in ga je potrebno spodbujati tudi na zakonski ravni.**

3. Nevladni sektor po naravi stvari predstavlja prostor višje ravni svobode odločanja in tudi tveganja in negotovosti ustvarjalcev, ki običajno niso omejeni z omejitvami in obveznostmi, ki izhajajo npr. iz delovno pravne zakonodaje, kar je vsaj na pogled skladno z naravo dela na področju kulture, še posebej umetnosti. Zato je razumljivo, da zakonska ureditev sektorja praviloma vključuje tudi varovalke, ki po svoji naravi sodijo na področje socialne politike, vendar ni mogoče pričakovati, da bi resor za kulturo v celoti prevzel odgovornost za socialni položaj ustvarjalcev. **Ministrstvo za kulturo skrbi za smotrno sofinanciranje programov in projektov na osnovi strokovnih ocen programov in projektov v skladu z merili kakovosti; sredstva so namenjena in morajo biti razdeljena samo s tem namenom.**

Ministrstvo prav z namenom, da bi v največji možni meri izključilo možnosti političnega vplivanja na vrednotenje in selekcijo med programi in projekti, načrtuje ustanovitev neodvisne agencije za umetnost, ki bo podobno kot SFC in JAK ter po zgledu najbolj demokratičnih držav v Evropi neodvisno in strokovno presojala programe in projekte, zasnovane v okviru nevladnega sektorja na vseh področjih umetnosti in odločala o sofinanciranju le-teh.

- Posebno skupino predstavljajo zasebni producenti, zavodi, gospodarske družbe, zadruga, »s.p.-ji« ipd., katerih namen je v osnovi delovanje po tržnih principih, in ki lahko kandidirajo za finančno podporo države, regij oziroma lokalnih skupnosti samo s programi in projekti, ki prestanejo test javnega interesa.

- **Država oz. MK spodbuja in podpira** društva in druge neprofitne organizacije, npr. zadruga ipd., kot **oblike povezovanja in sodelovanja samozaposlenih na osnovi solidarnosti**, ki bodo delovali kot producenti programov in projektov, prireditelji, kulturnih dobrin in storitev, ki jih bodo izvajali tako povezani samozaposleni.

Nevladne organizacije na področju kulture (lahko) delujejo kot:

NVO, ki dosegajo ustrezno raven organiziranosti in kakovosti, da lahko izvajajo dejavnosti na način javne službe in so deležne programskega financiranja (na osnovi dveletnih ali večletnih razpisov);

NVO, ki izvajajo posamezne letne programe in projekte in kandidirajo za sofinanciranje na projektih razpisih;

NVO, predvsem društva, ki izvajajo pretežno ali samo ljubiteljsko kulturno dejavnost in kandidirajo za sofinanciranje predvsem na občinskih javnih razpisih.

Potrebno bo dovolj natančno opredeliti javne programe oziroma naloge javne službe na področju kulture in tako posredno tudi pogoje, ki jih je potrebno izpolnjevati za vstop v krog NVO, ki izvajajo dejavnost na način javne službe in lahko kandidirajo za sredstva na večletnih razpisih, naj bo na državni, regijski ali lokalni ravni.

Ključni cilj za področje nevladnega sektorja, ki deluje na poklicni ravni, je postopoma zagotoviti vsaj primerljive pogoje dela in plačila za delo na področju nevladnega

sektorja. To pa ob upoštevanju objektivnih danosti in že omenjenih omejitev glede možne rasti proračunskih sredstev samo po sebi predpostavlja:

- **Dosledno upoštevanje meril kakovosti programov in projektov, ki se sofinancirajo s sredstvi iz proračunov;**
- **Pridobivanje sredstev iz legitimnih drugih virov za financiranje kulturnih programov in**
- **Strokovno presojo, kateri programi ustrezajo merilom za sofinanciranje na nacionalni ravni oziroma na regijski ali lokalni ravni.**

Čeprav je ob programih, ki nastajajo v okviru nevladnega sektorja, mogoče predvidevati, da so pogosto zaradi inovativnosti, eksperimentalnosti, alternativnosti ipd. po svoji naravi lahko manj vabljivi za najširše občinstvo, je vseeno tudi v tem okviru potrebno doseči ustrežnejše razmerje med produkcijo in postprodukcijo oz. v ustrezni meri uveljavljati merilo trga in povpraševanja po kulturnih dobrinah in storitvah, ki jih sektor zagotavlja.

VIII. Samozaposleni na področju kulture:

Samozaposleni delujejo zlasti znotraj nevladnega sektorja, a tudi znotraj javnega sektorja, kot pogodbeni sodelavci ali, glede na naravo dela, kot samostojni ustvarjalci (»svobodni poklic«).

Izhodiščno vprašanje, na katerega je potrebno odgovoriti, je vprašanje, **ali razumemo status samozaposlenih na področju kulture kot predvsem socialni status, ki samozaposlenim zagotavlja minimum socialne varnosti in nekatere pravice (delovno dobo, pravico do bolniške, do porodniškega dopusta ipd.) ali pod določenimi pogoji, kot neke vrste nagrado za minulo delo izpričane kakovosti, tudi plačilo socialnih prispevkov ali ga razumemo kot status in obliko zaposlenosti, ki ustvarjalcu omogoča, da se lahko v celoti posveti ustvarjalnemu delu, sam načrtuje svoje delovni čas itd.** Trenutno prevladujejo prizadevanja, da bi status razumeli in sprejeli kot izrazito socialni inštitut in plačilo socialnih prispevkov kot neke vrste socialno pomoč, kar ni skladno s prvotnim namenom statusa. Iz opredelitve o tem vprašanju sledijo vse nadaljnje opredelitve.

MK status samozaposlenega, ob upoštevanju dejstva, da ima status gotovo tudi socialno razsežnost, razume predvsem kot **pendant statusu zaposlenih za določen ali nedoločen čas oz. kot posebno obliko zaposlenosti** iz vsaj treh možnih razlogov:

1. ker v določenih sektorjih kulture zaposlitvenih možnosti preprosto ni;
2. ker na določenih področjih zaposlitve tovrstnih kadrov sicer obstajajo, vendar je ponudba kadrov večja od zaposlitvenih potreb delodajalcev in
3. ker si ustvarjalec, kljub tveganju in negotovosti, izbere »svobodo« in možnost, da po lastni presoji in navadah razporeja svoj delovni čas, si sam postavlja naloge in obveznosti.

Plačilo socialnih prispevkov za ustvarjalca je razumeti kot »pravico«, ki temelji na priznanju in dokazljivosti kakovosti njegovih dosežkov in ne samo kot socialno pomoč, ki izhaja iz njegovega socialnega položaja, četudi je res, da je plačilo socialnih prispevkov za večino ustvarjalcev pomemben korektiv njihovega socialnega položaja.

Obstajata dve okvirni kategoriji samozaposlenih:

1. **Samozaposleni, ki delujejo v svobodnih poklicih** na področju kulture, zlasti umetnosti, na katerih možnosti zaposlitev praktično ni (književniki, večji del poklicev na področju likovnih umetnosti, kantavtorji, solo pevci, performerji itd.) in

2. **samozaposleni, ki delujejo na področjih, na katerih zaposlitvene možnosti obstajajo**, vendar se deloma sami ustvarjalci in deloma potencialni delodajalci raje odločajo za sklepanje (avtorskih, podjetniških...) pogodb o delu za določen obseg dela ali za določen čas; tudi za to, ker pogodbeni razmerja omogočajo večjo stopnjo fleksibilnosti glede delovnega časa, režima dela itd. Slaba plat te vrste aranžmajev je praviloma visoka raven prekamnosti.

Možnosti:

1. V novem ZUJIK-u podrobneje urediti to področje v posebnem poglavju ali

2. V novem ZUJIK-u samo opredeliti institut samozaposlovanja (v enem členu) in napotiti na poseben zakon o samozaposlenih na področju kulture, v katerem je potrebno:

1. jasneje in bolj podrobno opredeliti različne skupine samozaposlenih,
2. opredeliti, da delodajalec, ki sklepa pogodbe s samozaposlenimi za čas veljavnosti pogodbe prevzame obveznost plačevanja socialnih prispevkov za angažiranega samozaposlenega in opredeli plačilo v »bruto znesku«,
3. jasno opredeliti pogoje za pridobitev statusa samozaposlenega in pogoje za pridobitev pravice do plačila socialnih prispevkov iz Proračuna RS, pri čemer morajo biti kot merila upoštevane tako kontinuiteta dela, kvantiteta in kakovost dosežkov v preteklem obdobju,
4. za samozaposlene, ki sklepajo pogodbe o delu za določen čas urediti možnost sklepanja kolektivnih pogodb s ponudniki tovrstnega dela in
5. omogočiti ustanavljanje zadrug samozaposlenih in omogočiti spodbude v ta namen ter opredeliti obveznost oblikovanja solidarnostnih skladov v okviru zadrug.

Varianta:

1. Opredeliti pogoje za pridobitev statusa samozaposlenih,
2. določiti, da samozaposleni 10 let pred izpolnitvijo pogoja za upokožitev (ustrezna starost) lahko zaprosi za priznanje pravice do plačila socialnih prispevkov pod pogojem, da lahko dokazuje vsaj 20 let dela na področju kulture v statusu samozaposlenega in izkaže, da njegovo delo predstavlja pomemben kulturni prispevek (op. Predvidevam, da bi to po današnjih merilih zahtevalo približno 2,000.000 EUR).
3. Vsako leto razpisati 1.000 delovnih štipendij v višini 5.000 Eur; 500 za mlade avtorje do 35 let in 500 za avtorje nad 35 let) in
4. zavezati ponudnike dela za samozaposlene za daljši čas, da sklepajo z njimi pogodbe o delu za določen čas in z zakonom omogočiti višjo raven fleksibilnosti za to področje.

Rešitev, navedena v varianti, bi omogočila, da bi imelo MK približno 1,000.000 Eur več na razpolago za javni razpis za projekte in, če ocenimo te projekte v povprečju po 5.000 EUR, to pomeni 200 projektov več kot leta 2016 ali 2017, za katere ravno tako lahko kandidirajo samozaposleni, poleg tega, da bi že z delovnimi štipendijami omogočili 1000 projektov.

IX. Na področju nevladnega sektorja delujejo ter praviloma povezujejo interese nevladnega sektorja in javnega sektorja **stanovska društva** po posameznih področjih kulture, še posebej umetnosti, ki predstavljajo aktivni del strok s posameznih področij umetnosti in katerih namen je:

1. **zavzemanje za stanovska vprašanja** (položaj dejavnosti in pogoji dela znotraj dejavnosti, položaj in pravice avtorjev ipd.),
2. predstavljanje **zahtev in stališč aktivne stroke v dialogu z državo**, lokalnimi skupnostmi ter javnostjo, mnenja o vlogah članov za pridobitev statusa samozaposlenega oz. pravice do

plačila prispevkov in v drugih podobnih primerih, podeljevanje priznanj in nagrad uspešnim ustvarjalcem znotraj področja ipd.,

3. **produkcija in organizacija dogodkov** (npr. festivalov, razstav, predstav, koncertov...), organizacija strokovnih posvetov, konferenc ipd., izdajanje strokovne literature, skrb za ohranjanje spomina na nekdanje pomembne člane,

4. **promocija umetnosti, ustvarjalci katerih se združujejo v društvih in**

5. **dialog z javnostjo in državo** o vprašanjih, ki zadevajo pravice ustvarjalcev, njihov položaj in status kulture v državi oziroma družbeni skupnosti kakor tudi o drugih vprašanjih, pomembnih za javnost oziroma družbeno skupnost.

Stanovska društva se uveljavljajo kot združenja avtorjev in nosilci sporočil aktivne stroke po posameznih področjih in so oz. bi morala biti s tega vidika pomemben sogovornik države in drugih ustanoviteljev javnih zavodov ter sofinancerjev kulturnih dejavnosti.

Glede na to, da Kulturniška zbornica ni opravičila pričakovanj ob ustanovitvi, MK meni, da je smiselno njena pooblastila prenesti na »reprezentativna« (merila za »reprezentativnost« določi zakon) stanovska društva, ki dobro poznajo razmere po posameznih področjih kulture (npr. dajanje mnenj o kandidatih za status samozaposlenega in vlog za plačilo socialnih prispevkov, imenovanje predstavnikov področij v svete javnih zavodov, predlaganje predstavnikov področij v dialoške skupine MK, sodelovanje z MK ob pripravi področnih zakonov ipd.) in jim v ta namen nameniti potrebna sredstva za delovanje.

Ob pripravi novega temeljnega zakona za področje kulture bo MK v dialogu z deležniki proučilo potrebo po morebitni kulturniški zbornici kot poklicni zbornici po analogiji z zdravniško in drugimi podobnimi zbornicami z ustreznimi pooblastili.

X. Ljubiteljska kulturna dejavnost:

Pomembnost ljubiteljske kulturne dejavnosti:

1. Dobro organizirana in dovolj podprta ljubiteljska kulturna dejavnost predstavlja pomembno **možnost spodbujanja razvoja in sproščanja ustvarjalnih potencialov občanov oz. državljanov**, ki se ne odločajo za poklicno delo na kulturnem področju, vendar imajo potrebo in afiniteto po delovanju na tem področju;
2. Ljubiteljska kultura pomeni pomemben dejavnik na področju **usposabljanja občinstev** oz. uporabnikov kulturnih storitev in dobrin in vpliva na zavest o pomembnosti kulture;
3. Ljubiteljska kultura ima pomembno **integrativno vlogo**, zlasti na lokalni ravni in
4. Ljubiteljska kultura se v mnogih primerih povzpne do dosežkov, ki po svoji inovativnosti in kakovosti ne zaostajajo za dosežki na poklicni ravni, v posameznih primerih celo presegajo kakovostno raven poklicnih ustvarjalcev in na ta način tudi opozarjajo na naravo delovanja na področju kulture, še zlasti umetnosti.

Ključna vprašanja ljubiteljske kulture je smiselno identificirati, **opredeliti razvoj dejavnosti s strateškim načrtom** za področje ljubiteljske kulture in upoštevati naslednja izhodišča:

- zagotoviti optimalne**, čim bolj izenačene **pogoje** za delo kulturnih društev, sistematično **izobraževalno in mentorsko delo** in spodbujati delovanje vrhunskih ljubiteljskih organizacij;
- ohraniti sedanji osnovni model organiziranosti kulturnih društev s povečano skrbjo za nadzor in skladnost delovanja društev z njihovimi lastnimi statuti,

- uvedba javne evidence ljubiteljskih kulturnih društev v skladu z merili za izvajanje javnih kulturnih programov (strokovnost, izobraževanje, število nastopov, vključenost v javne kulturne programe lokalnih skupnosti, povezovanje v mreže kulturnih društev itd.
- uvedba oz. krepitev vloge evalvacije in zunanje evalvacije delovanja društev s ciljem razvoja društev in
- izenačenje strokovnih nazivov na področju ljubiteljske kulturne dejavnosti...

XI. Kulturna dediščina in upravljanje s kulturno dediščino:

O pomembnosti Kulturne dediščine ne kaže izgubljati besed. Potrebno je izpostaviti dejstvo, da Slovenija zaradi svoje zemljepisne lege in izpostavljenosti območja Slovenije skozi vso zgodovino razpolaga z izjemno bogato in pomembno ter raznoliko kulturno dediščino, po drugi strani pa je iz razlogov, značilnih za novejšo zgodovino tega območja, zlasti nepremična kulturna dediščina zelo prizadeta in v številnih primerih potrebna nujne obnove. Hkrati pa se zdi, kot da ne znamo v zadostni meri učinkovito gospodariti s kulturno dediščino, jo dovolj učinkovito promovirati in tržiti.

Kar zadeva področje varovanja in upravljanja kulturne dediščine kot področje strok, sistem deluje in bržkone ni potreben radikalnih sprememb, izboljšav pa gotovo. Ključni sta dve povezani vprašanji: **vprašanje sredstev za varovanje, obnavljanje in kasnejše vzdrževanje kulturne dediščine**, še posebej, kar zadeva arheološko in nepremično kulturno dediščino in v zvezi s tem **vprašanje upravljanja in gospodarjenja s kulturno dediščino** (kulturni turizem, namembnost objektov po obnovi), ki naj bi omogočilo, da bi kulturna dediščina vsaj v določeni meri tudi sama sebe vzdrževala oziroma prinašala prihodke, ki bi jih bilo mogoče uporabiti za obnavljanje in vzdrževanje. Vsekakor pa se je potrebno odzvati na dejstvo, da je velik del najpomembnejše nepremične kulturne dediščine še zelo ogrožen in potreben obnove v najkrajšem času, in da je tako iz razlogov promocije kot z razlogov spremljanja stanja potrebno izboljšati učinkovitost javne službe na tem področju, vzpostaviti sodoben informacijski sistem za področje kulturne dediščine (preglednost in nadzor) in, kot rečeno, na ravni zakonodaje ustvariti pogoje za učinkovitejše (donosnejše) upravljanje oz. gospodarjenje s kulturno dediščino. V ta namen **želimo ustanoviti »nacionalni sklad za upravljanje z nepremično kulturno dediščino«**, ki bi z namenom obnavljanja in vzdrževanja nepremične kulturne dediščine gospodaril s prihodki od gospodarjenja s kulturno dediščino (najemnine, spomeniška renta, vstopnine, donacije, prijave na javne razpise ipd.). Na krajši rok je to mogoče doseči po eni strani z učinkovitim vključevanjem kulturne dediščine v sistem sofinanciranja iz evropskih strukturnih skladov in Zakonom o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe v kulturi. Oboje velja tudi za vse večje potrebe po obnovi najpomembnejše kulturne infrastrukture na nacionalni ravni (Drama SNG) in zlasti po zagotovitvi manjkajočih kapacitet (Prirodoslovni muzej, prostori za potrebe arhivov ipd.).

Pomembno vprašanje, ki terja odgovor Strategije kulturne dediščine je tudi razdrobljenost oz. veliko število javnih zavodov, ki se ukvarjajo z obravnavo in prezentacijo istovrstne kulturne dediščine, ki je ali bi pravzaprav morala biti predstavljena kot KD nacionalnega pomena, vendar bi bilo nenavadno, če bi imeli npr. po tri, štiri istovrstne nacionalne muzeje, saj bi to pomenilo oz. pomeni nepotrebno drobljenje na ravni stroke, financiranja in seveda tudi večje težave na ravni prezentacije in promocije. Vse to tudi zmanjšuje možnosti učinkovitega upravljanja s kulturno dediščino in večji razvojni in neposredno gospodarski učinek.

Priprava in sprejem Strategije kulturne dediščine: Strategija mora poleg uveljavljanja novih dognanj strok predvideti in postaviti realne cilje tudi, kar zadeva upravljanje in gospodarjenje s kulturno dediščino in vsaj **v določenem delu biti oblikovana tudi kot poslovni načrt za področje kulturne dediščine.**

XII. Operativne naloge oz. cilji:

1. Programska, strokovna in finančna avtonomija, ki jo morajo zagotavljati:

- krovni zakon za področje kulture – Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK) – 2017 in
- v nadaljevanju tudi področni zakoni oziroma zakoni, ki temeljijo na krovnem zakonu (zakoni o posameznih ključnih dejavnostih oziroma sektorjih znotraj kulture), npr. zakon o uprizoritveni dejavnosti, zakon o samozaposlenih, zakon o javni agenciji za umetnost;
- na področju medijev Zakon o medijih in Zakon o RTV, zakonska operacionalizacija ciljev Strategije za podoje medijev.

To so glavni pogoji za demokratičnost in avtonomno delovanje kulture v celoti. Ureditev želi biti primerljiva z ureditvijo v večini evropskih držav, zlasti članic EU in še posebej z ureditvijo, ki je vsaj okvirno značilna za skandinavske države, Združeno kraljestvo, Nizozemsko, Francijo idr.; seveda ob smiselnem upoštevanju najbolj odločilnih posebnosti slovenske kulturne tradicije in drugih značilnih dejavnikov (relativna visoka stopnja centraliziranosti RS – odsotnost pokrajin ali, za zdaj še, vsaj opravilno sposobnih regij z ustrezno politično subjektiviteto itd.).

2. Nacionalni program za kulturo za obdobje 2018 – 2025, strategija za srednjeročno obdobje;

3. Izvedba raziskav občinstev, vrednot, navad, motivov za obiskovanje in za neobiskovanje kulturnih prireditev, pričakovanj različnih skupin občinstev na področju kulture **in drugih analiz ter raziskav** in okrepitev analitično-raziskovalne službe na MK;

4. Priprava in sprejem še nesprejetih področnih strategij in prenova zakonodaje v skladu z veljavnim NPK:

- Sprejeti Strategijo za področje medijev,
  - dokončati in sprejeti Arhitekturno politiko Slovenije,
  - dokončati in sprejeti Strategijo kulturne dediščine,
  - dokončati in sprejeti Strategijo oblikovanja
  - pripraviti in sprejeti nov Nacionalni program jezikovne politike (2019-2023/26(?)),
  - pripraviti in sprejeti načrt digitalne transformacije kulture (2018-21);
- Pripraviti in sprejeti še vrsto drugih in novel drugih zakonov, med drugim Zakon o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe v kulturi, Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o kulturni dediščini, Zakon o Prešernovi nagradi, Zakon o Slovenski matici itd.

Ukrepi in kazalci uspešnosti:

1. raven programske, strokovne in finančne avtonomije javnih zavodov,
2. število sprejetih zakonov v procesu prenove kulturnega modela v letih 2017/18,

3. ustaviti trende padanja števila gledalcev, poslušalcev oziroma obiskovalcev, bralcev po posameznih sektorjih,
4. izboljšanje kazalcev bralne pismenosti, medijske pismenosti, likovne pismenosti ipd.
5. postopna odprava nesorazmerij med področji znotraj kulture, kar zadeva financiranje.

XIII. Ureditev službe/urada za slovenski jezik in sploh področja jezikovne politike:

Nujni cilj je ponovno doseči status vsaj organa v sestavi ali, po možnosti, samostojnega urada za slovenski jezik in predvsem kadrovske okrepiti ekipo ne glede na status, ki ga ima oz. ga bo imela v prihodnosti.

Sodelovanje in kooperativnost vseh dejavnikov na področju oblikovanja in uresničevanje jezikovne politike.

Usklajenost vseh dejavnikov in povezljivost njihovih dosežkov na področju digitalne podpore slovenskemu jeziku.

Uravnoteženost dejavnosti na področju temeljnih raziskav in aktivnosti (pravopis, slovarji ipd.) z dejavnostmi na področju digitalne podpore.

XIV. Ureditev odprtih vprašanj službe/urada za versko svobodo oz. verske skupnosti:

S spremembami Zakona, ki ureja to področje, če je potrebna zakonska sprememba, doseči status organa v sestavi ali samostojnega urada vlade in ga kadrovske okrepiti ter mu zagotoviti ustrezna pooblastila za delo;

S spremembami zakona urediti razrešiti in urediti vprašanja, ki zdaj ovirajo delo službe (pogoji in način registracije verskih skupnosti, pogoji in preverjanje pogojev za uresničevanje pravice do socialnih prispevkov za uslužbenca verskih skupnosti, zagotavljanje duhovne oskrbe v bolnišnicah, zaporih, v vojski ipd.).

XV. Odprta vprašanja, ki niso sistemske narave, a jih je nujno potrebno ali vsaj smiselno urediti z zakonom:

1. Vprašanje enotnega slovenskega kulturnega prostora: Potrebno bo odgovoriti na vprašanje, ali bi bilo smiselno, da skrb za sodelovanje s slovenskimi manjšinami v sosednjih državah in s Slovenci drugod po svetu na področju kulture ponovno preide v pristojnost Ministrstva za kulturo, ker je bilo v preteklih letih, razen v prav zadnjem času, večkrat opaziti občutek zapostavljenosti Slovencev tudi na avstrijskem Koroškem, v Hrvaški, Madžarski in Italiji ter drugod po svetu prav z vidika sodelovanja na področju kulture. Iluzija o padcu meja in domnevnih a-priornih pozitivnih učinkih tega padca meja so se izkazale na tem področju kot neke vrste slepilo. Kljub mnogim pozitivnim znamenjem sožitja naših manjšin s pripadniki večinskih narodov v Avstriji in tudi v Italiji, zlasti aktivisti na področju kulture večkrat potožijo, da so razmere na tem področju celo poslabšale zaradi slabšega sodelovanja z matično državo Slovenijo. Vrsta vprašanj ni zadovoljivo rešena in urejana tudi v zvezi s Slovenci po svetu (vprašanje arhivov slovenskih skupnosti po različnih državah ipd.).

2. Pravica do tveganja – V umetnosti, ne glede na vrsto umetnosti ali žanr, tako na ravni posameznega ustvarjalca kakor tudi na ravni večjih ali manjših korpusov (ansamblov) v ustvarjalnem procesu vedno obstaja možnost neuspeha z vso resnostjo zastavljenega projekta; avtor sam ugotovi, da mu literarno, glasbeno ali kakšno drugo umetniško delo, ki se ga je lotil, ni uspelo in že v procesu dela ali ob zaključku ugotovi, da ni primerno za javno objavo, izvedbo, natis in ravno tako lahko gledališče, operna hiša oz. kak drug javni zavod ugotovi, da je projekt zašel v slepo ulico, da se sodelavci in njihove vizije niso ujele, in da bo rezultat slab in v škodo ugledu hiše. Kolikor gre pri tem za projekt, ki je sofinanciran iz proračuna (državnega oziroma lokalnega), naj bo v obliki delovne štipendije ali kako drugače v primeru posameznega ustvarjalca ali v okviru subvencije za program javnega zavoda (gledališča ipd.), se postavi vprašanje, ali naj v skladu z zakonom ustvarjalec posameznik ali javni zavod vrne sredstva, ki jih je pridobil za ta projekt ali v skladu z dogovorom s financerjem oz. ustanoviteljem nadomesti neuspeli projekt z drugim, po kakovosti in drugih parametrih ustreznim projektom, čeprav morda finančno manj zahtevnim.

Vsekakor je smiselno ključna vprašanja v zvezi s tem rešiti z zakonom in v nadaljevanju z ustreznim podzakonskim aktom.

3. Kot že rečeno, se v kulturi z vso resnostjo zastavlja vprašanje neustreznosti sistema javnih uslužbencev in plačnega sistema javnih uslužbencev v javnih zavodih, ustanovljenih z namenom opravljanja javne službe na področju umetnosti in različnih strok (gledališča, Slovenska filharmonija, operne in baletne hiše, ZVKD, galerije, strokovne službe v muzejih ipd.). Sistem je potrebno preurediti v skladu z načelom zahtevnosti delovnih mest in nalog zaposlenih oz. glede na naravo dela v umetnosti in strokah, s katero načela, na katerih temelji sistem javnih uslužbencev niso skladna.

4. Status prvaka oziroma prvakinja znotraj ansambla gledališke hiše, opere, baleta – Status prvaka je v osnovi institucija, ki izhaja iz tradicije in je po svoji neformalna in v preteklosti ni bila urejena na tak način, kot to, verjetno samo v Sloveniji, ureja trenutno še veljavna Kolektivna pogodba (iz l. 1996 - ?) in na osnovi te Kolektivne pogodbe poseben akt Merila za določitev strokovnega naziva prvak, ravno tako iz l. 1996.

Zato je smiselno ta institut preurediti in mu v največji možni meri vrniti attribute, ki jih je imel v preteklosti:

1. Znotraj vsakega ansambla je naziv prvaka mogoče podeliti samo enemu članu in naziv prvakinja eni članici ansambla;
2. Naziv je trajen (do upokojitve) in se podeli tako, da ga na osnovi predloga ansambla razglasi najprimernejša odgovorna oseba (v primeru, ko gre za nacionalni javni zavod, morda tudi minister, pristojen za kulturo ali umetniški oz. strokovni vodja JZ);
3. Za prvaka/prvakinja je mogoče predlagati in razglasiti samo člana oziroma članico ansambla, ki v okviru tega ansambla deluje že najmanj 10 let in je star/a najmanj 50 oz. 45 let;
4. Ključni pogoji za razglasitev so nesporni, strokovno priznani in z nagradami potrjeni dosežki predlaganega kandidata najmanj v zadnjih desetih letih in seveda soglasje ansambla;
5. Naslednjega prvaka oziroma prvakinja v okviru istega ansambla je mogoče predlagati in razglasiti po upokojitvi ali odhodu predhodnega prvaka oziroma prvakinja.

Po drugi strani pa se postavlja tudi vprašanje t.i. nosilcev programa ali repertoarja (v gledališču, operi, baletu...). Še posebej v luči opredelitve, da npr. direktor svoj program (gledališča, opere, baleta...) temelji na nekaj posameznikih, nosilcih tega programa, ki pa so

lahko mladi oziroma še ne dovolj dolgo zaposleni in bi po sedanji ureditvi bili uvrščeni v precej nižje plačilne razrede kot njihovi sodelavci z manj zahtevnimi obveznostmi...

5. Okrepitev službe za zbiranje podatkov, analize in raziskave. V okviru ministrstva je potrebno okrepiti službo za zbiranje podatkov, analize podatkov in izvedbo nujnih sprotnih raziskav za potrebe ministrstva, saj se pogosto pokaže, da MK ne razpolaga s podatki in analizami podatkov za sprotne potrebe (ob pripravi predpisov in programov dela), naročanje tovrstnih storitev pa je tudi zaradi predpisov o javnem naročanju pogosto dokaj zamudno in drago.

o O o

Sodelovanje z javnostjo oziroma javnostjo ali zainteresiranimi deležniki v postopku priprave IZHODIŠČ:

V času ministrice za kulturo, mag. Julijane Bizjak Mlakar je od začetka mandata delovala neformalna skupina, ki je pripravljala in zlasti na podlagi preučevanja ureditev kulturnega sistema v nekaterih drugih državah (Švedska, Danska, Nizozemska, Irska...), dostopnih analiz slovenskega kulturnega sistema in že pripravljenih predlogov sprememb Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (Kardumova skupina v času ministra Uroša Grilca, skupina SRC, predlogi, ki so jih predlagali zaposleni ali posamezne službe znotraj ministrstva) pripravljala predloge podlag za spremembe kulturnega sistema. V skupini so bolj ali manj neformalno delovali: državni sekretar T. Peršak, svetovalec ministrice dr. I. Koršič, pravnik M. Zavrl, P. T. Dobrila, F. Zakrajšek, posamezni uslužbenci MK idr.

Poleg tega je ministrica mag. J. B. Mlakar 17. 9. 2015 imenovala posebno strokovno skupino za pripravo Izhodišč modernizacije javnega kulturnega sistema (Mag. I. Teršar, predsednik in člani: D. Miklavčič, I. Pal, mag. M. Jan Zoran, D. Pečnik, dr. A. Berberih Slana, D. Damjanovič). Skupina je svoje delo zaključila s predložitvijo gradiva Izhodišča modernizacije javnega kulturnega sistema junija 2016, deloma že z dopolnitvami, ki jih je predlagal minister T. Peršak.

Ministrica mag. J. Bizjak Mlakar je že pred tem, 2. 9. 2015, imenovala tudi strokovno skupino za pripravo izhodišč za Strategijo za področje medijev (Barbara Verdnik, predsednica, in člani dr. Sandra Bašić Hrvatina, Darja Groznik, dr. Nataša Pirc Musar in dr. Jure Stojan), ki je do pomladi 2016 pripravila izhodišča za pripravo Strategije in v tem času naročila tudi raziskavo o zadovoljstvu prebivalstva z mediji in organizirala 12 okroglih miz v različnih slovenskih krajih s tematikami zadovoljstva z mediji in pričakovani prebivalstva na tem področju. Na osnovi teh Izhodišč in tudi v sodelovanju s članicami strokovne skupine je naposled nastal osnutek Strategije za področje medijev, ki je bil – ne samo v okviru formalne javne razprave, temveč tudi ob številnih poskusih usklajevanja pričakovanih z različnimi zainteresiranimi skupinami, kar je trajalo pol leta, naposled decembra 2016 kot predlog predložen v medresorsko usklajevanje v okviru Vlade RS.

Strategija za področje medijev bo osnova za nova predloga Zakona o medijih in Zakona o RTV Slovenija in tako predstavlja pomembno komponento prenove družbenega podsistema kultura.

Pomembne komponente prenove predstavljajo tudi druge področne strategije, ki so jih v ta namen imenovane (že v času ministrice J. Bizjak Mlakar ali ob nastopu ministra T. Peršaka) strokovne skupine že pripravile vsaj do faze izhodišč ali tudi faze osnutka oziroma predloga:

Strategija elektronskega arhiva – **že sprejeta**,

Strategija filmske vzgoje – **že sprejeta**,

Arhitekturna politika Republike Slovenije – je v fazi priprave predloga po javni razpravi,

Strategija kulturne dediščine – je v fazi priprave osnutka in

Strategija oblikovanja – je v fazi priprave osnutka.

Strategija za področje medijev – je v zaključni fazi medresorskega usklajevanja.

V času po zamenjavi na položaju ministra:

- .05.-Sestanek dialoške skupine za NVO (tema: prispevki za Izhodišča za modernizacijo kulturne politike),
- 27.05.-Interna razprava o vsebini osnutka Strategije za področje medijev,
- 30.05.-Srečanje z zaposlenimi na Ministrstvu za kulturo – informiranje zaposlenih o načrtu dela ministrstva z vidika priprave podlag za prenovo kulturnega modela/modernizacijo kulturne politike,
- 30.05.-Srečanje z delom predstavnikov nevladnih organizacij (tema spremembe kulturnega modela),
- 03.06.-Srečanje z novinarji – razgrnitev okvirnega načrta dela ministrstva,
- 03.06.-Seja Nacionalnega sveta za kulturo; obrazložitev izhodišč oziroma načrta dela MK s poudarkom na glavnih predpostavkah modernizacije kulturnega sistema,
- 06.06.-Obravnava gradiva Izhodišča za modernizacija kulturne politike in dogovor za nekaj dopolnitev,
- 07.06.-Srečanje s predstavniki Društva novinarjev Slovenije (tema Strategija za področje medijev),
- 10.06.-Sestanek z predstavniki MZZ o tematiki sodelovanja med MZZ in MK, kar zadeva Promocijo slovenske kulture v mednarodnem okolju, cilji in želje,
- 14.06.-Delovni sestanek v zvezi z zasnovo Strategije oblikovanja z vodjo strokovne skupine;
- 17.06.-sestane z vodstvom SVIZ; tudi v zvezo s tematiko delovnih razmerij na področju kulture,
- 17.06.-sestane s predstavniki združenja filmskih producentom na temo odprtih vprašanj Slovenskega filma, še zlasti nezadostnega financiranja ipd.,
- 20.06.-Sestanek z vodstvom Drame SNG Ljubljana, vprašanje prenove zgradbe Drame in vloge nacionalnega gledališča;
- 20.06.-Srečanje z upravnim odborom Društva slovenskih pisateljev; obravnava prenove kulturnega modela,
- 21.06.-Seja Nacionalnega sveta za kulturo – kratka predstavitev načrta prenove kulturnega modela in razprava o položaju samozaposlenih oziroma kulturnega sistema kot socialnega sistema,
- 21.06.-Sestanek s prof. ekonomije, dr. B. Kovačem – možnosti financiranja kulture,
- 27.06.-Sestanek s predstavniki sindikata Glosa – odprta vprašanja delovnih razmerij na področju kulture,
- 28.06.-Sestanek z vodstvom RTV – o vlogi in tudi o težavah RTV,
- 29.06.-Sestanek s predstavniki Zveze gluhih in naglušnih – vprašanje slovenskega znakovnega jezika in javnega servisa RTV v odnosu do gluhih,
- 01.07.-Sestanek s člani kolegija direktorjev slovenskih gledališč – o vlogi javnih zavodov na področju gledališča, o nefleksibilnosti na področju delovnih razmerij ipd.

01.07.-Sestanek s predsednikom ZDSLJU – o težavah ZDSLJU, izhajajočih iz financiranja stanovskih društev;

04.07.-Udeležba na okrogli mizi o menedžmentu v kulturi – EF Ljubljana,

04.07.-Javna obravnava Strategije za področje medijev,

05.07.-Sestanek z nevladno organizacijo – Bunker,

05.07.-Sestanek s predstavniki združenja filmskih režiserjev – prenova kulturnega modela,

06.07.-Sestanek s predstavniki MZZ – tema mednarodna promocija slovenske kulture,

08.07.-Sestanek z zaposlenimi na MK v zvezi z Izhodišči za prenavo kulturnega modela,

20.07.-Sestanek s predsedniki stanovskih društev – tema prenova kulturnega modela,

20.07.-Sestanek s strokovno skupino za pripravo predloga Arhitekturne politike RS,

.07.-Sestanek s koordinacijo društev s področja filma – prenova kulturnega modela,

.07.-Sestanek z vodstvom SID banke – možnost vključevanja v sistem zagotavljanja lastnih deležev za dobitnike sredstev na razpisih Evropske komisije,

26.07.-Sestanek z direktorjev festivala Imago Slovenije, vloga in financiranje festivalov,

26.07.-Sestanek z Ljubo Jenče – sodelovanje MK s promotorji kulturne dediščine,

26.07.-Sestanek s predsednikom Zveze slepih in slabovidnih – kako omogočiti višjo raven vključenosti slepih,

26.07.-Sestanek s predstavniki sindikata v SNG Nova Gorica – medsebojna razmerja v JZ,

27.07.-Sestanek z M. M. Pungerčar, urednico Novičnika za samozaposlene v kulturi, kako izboljšati obveščanje samozaposlenih,

19.08.-Sestanek z vodstvo Radia Študent – problematika medijev posebnega pomena,

23.08.-Sestanek s predstavniki založnikov,

24.08.-Sestanek s predstavniki MZZ – mednarodno kulturno sodelovanje,

24.08.-Sestanek s predstavnicama Asociacije – prihodnje sodelovanje z NVO in vprašanja Samozaposlenih,

24.08.-Razčiščevanje odprtih vprašanj Strategije za področje medijev z novinarji,

07.09.-Sestanek z vodstvom RTV na temo Strategije za področje medijev,

12.09.-Sestanek s strokovnjakom za informatiko v zvezi s Strategijo za področje medijev,

20.09.-Sestanek z direktorico TV – Strategija za področje medijev,

21.09.-Sestanek z uredniki radijskih programov – Strategija za področje medijev,

21.09.-Sestanek na temo možnosti združništva na področju medijev,

23.09.-Sestanek s predsednico in članico strokovne skupine za pripravo Strategije za področje medijev,

28.09.-Posvet na temo dostopnosti kulture – Mestni muzej,

04.10.-Javna predstavitev predloga Arhitekturne politike RS,

06.10.-Obisk ZVKD in pogovor o nalogah in možnostih javne službe na tem področju,

06.10.-Okrogla miza na temo položaja in prihodnosti slovenskega jezika – posl.skupina SMC,

10.10.-Sestanek s predstavniki koroških Slovencev – kulturno sodelovanje z manjšino,

11.10.-Srečanje z igralskim ansamblom SSG Trst – prihodnost SSG,

11.10.-Srečanje s kolegijem direktorjev slovenskih gledališč – aktualne težave in prenova modela,

12.10.-Srečanje z direktorjem JAK – mednarodno uveljavljanje slovenske knjige (udeležba na Frankfurtskem knjižnem sejmu,

14.10.-Seja NSK – prihodnost slovenskih kulturnih festivalov,

21.10.-Sestanek s predsednico Asociacije – tema spremembe ZUJIK, samozaposleni ipd.,

21.10.-Sestanek z vodstvom Prešernovega gledališča Kranj in MOK – prihodnost in gledališča in festivala Dnevi slovenske drame,

21.10.-Okrogla miza Muzeji, evropska sredstva, varstvo premične kulturne dediščine – Piran,

26.10.-Sestanek z varuhinjo človekovih pravic – mediji in varstvo človekovih pravic,

27.10.-Sestanek s koordinacijo filmskih društev – prenova kulturnega modela,

- 02.11.-Sestanek z vodstvom RTV – Strategija za področje medijev,
- 03.11.-Sestanek s predsednikom strokovne skupine za pripravo Strategije oblikovanja,
- 04.11.-Sestanek z direktorico Boršnikovega srečanja v zvezi s prihodnostjo festivala,
- 14.11.-Okrogla miza o predlogu Strategije za področje medijev, posl. skupina SMC,
- 17.11.-Sodelovanje v TV oddaji o odprtih vprašanjih v zvezi s kulturo (»Panoptikum«),
- 18.11.-Srečanje s predstavniki združenja kulturnih domov Slovenije – vloga ljubiteljske kulture,
- 18.11.-Posvet z deležniki s področja kulture,
- 21.11.-Dan slovenskih knjižnic, razprava o digitalizaciji splošnih knjižnic,
- 22.11.-Sestanek z namestnico direktorice Televizije Slovenija o vprašanjih razvoja TV,
- .11.-Seja NSK, tema vprašanje možnosti razvoja plesnega gledališča,
- 28.11.-Sestanek s predstavniki ZDSLUI in predstavnikom Evropske asociacije likovnikov v zvezi z vprašanji zaščite avtorskih pravic likovnih umetnikov,
- 01.12.-Sestanek s strokovnjakom za informatikov v zvezi z Strategijo za področje medijev (internet),
- 02.12.-Sestanek z vodstvom RTV – razprava o strategiji RTV,
- 02.12.-Forum z deležniki s področja kulture – razprava o delovnem osnutku Izhodišč prenove kulturnega modela,
- 07.12.-Usklajevanje z deležniki v zvezi s predlogom Uredbe o samozaposlenih,
- 08.12.-Sestanek s predstavniki ZDUS – Združevanja dramskih umetnikov Slovenije v zvezi z načrti za sprejem Zakon o uprizoritvenih dejavnostih,
- 09.12.-Sestanek s predstavniki organizatorjev Mednarodnega grafičnega bienala o prihodnosti prireditve,
- 13.12.-Sestanek s predstavniki British Council-a o mednarodnem sodelovanju,
- 13.12.-Sestanek s predsednikom UO Prešernovega sklada o novem zakonu o Prešernovih nagradah,
- 15.12.-Sestanek s predstavniki društva slovenskih gledaliških režiserjev v zvezi s potrebnimi spremembami zakonske ureditve gledališč,
- 16.12.-Sestanek z vodjem Službe za verske skupnosti v zvezi s težavami službe in prihodnji ureditvi službe oziroma morebitnega organa v sestavi MK,
- 21.12.-Sestanek z g. Prpičem o strategiji RTV,
- 21.12.-Sestanek s predstavniki združenja internetnih operaterjev v zvezi s Strategijo za področje medijev,
- 21.12.-Sodelovanje v oddaji Radia Slovenija v zvez z Uredbo o samozaposlenih v kulturi,
- 23.12.-Seja komisije za narodne skupnosti – tema Strategija za področje medijev,
- 29.12.-Srečanje z novinarji – tema Izhodišča za prenovo kulturnega modela, samozaposleni..

2017:

- 06.01.-Sestanek z vodjem strokovne skupine za pripravo Strategije oblikovanja, tema: delovni osnutek Strategije,
- 07.01.-Srečanje s sodelavci na MK – razprava o Izhodiščih za prenovo kulturnega modela,
- 10.01.-Srečanje z direktorji javnih nacionalnih glasbenih javnih zavodov na temo problemov, ki izhajajo iz ZDR,
- 10.01.-Razprava o Izhodiščih z direktorji direktoratskih, vodji služb in pravniki z MK,
- 16.01.-Forum z deležniki s področja kulture – druga razprava o delovnem osnutku Izhodišč prenove kulturnega modela,

17.01.-Srečanje s predstavniki orkestra Slovenske filharmonije in, med drugim, pogovor o neustreznosti uveljavljanja sistema, ki izhaja iz veljavne delovne zakonodaje in zakona o sistemu plač javnih uslužbencev, v javnih zavodih s področja umetnosti;

17.01.-Tiskovna konferenca MK in UO Prešernovega sklada in napoved skorajšnje obravnave novega Zakona o Prešernovih nagradah;

18.01.-Prvo interno preverjanje delovnega osnutka novega ZMED in novega ZRTV na MK;

19.01.-Sestanek z vodjo Simfoničnega orkestra in big banda RTV Slovenija ter pogovor o vlogi in prihodnosti orkestra z vidika javnega interesa za kulturo;

25.01.-Srečanje s predstavnicami združenja turističnih vodnikov o pomembnosti tega poklica in izobraževanja turističnih vodnikov v luči interesa za razvoj kulturnega turizma;

27.01.-Srečanje strokovnih sodelavcev z MK, ki so sodelovali pri pripravi Strategije za področje medijev in sodelujejo pri pripravi ZMD in ZRTV s predstavniki združenja medijskih operaterjev na temo njihovih pričakovanj v zvezi z novo zakonodajo za področje medijev;

03.02.-Seja Nacionalnega sveta za kulturo; razprava o stanju in nujnih investicijah na področju obnove nepremične kulturne dediščine in javne kulturne infrastrukture; o možnostih za sprejem Zakona o nujnih programih na področju kulture idr.;